

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2010

Tereza Kolářová

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Politologie

Bakalářská práce

Tereza Kolářová

Proces demokratizace Afriky na příkladu Botswany a Nigérie

The Process of Democratization in African States Botswana and Nigeria

Praha 2010

Vedoucí práce: PhDr. Radek Buben

“Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Proces demokratizace Afriky na příkladu Botswany a Nigérie vypracovala samostatně a výhradně s použitím citované odborné literatury a pramenů.”

V Praze, dne 22. 7. 2010

Podpis

Ráda bych poděkovala PhDr. Radku Bubnovi za odborné rady a vstřícný přístup, ale především za inspiraci, bez které by tato bakalářská práce nikdy nevznikla.

Anotace

Práce se zaměřuje na zkoumání procesu demokratizace v Botswaně a v Nigérii. Cílem je zjistit, zda faktory, které jsme vyhodnotili za klíčové, sehrály ve zkoumaných zemích negativní či pozitivní roli. Toto hodnocení vyplývá z historického hlediska a je podloženo teoriemi demokratizačních procesů. Práce se zabývá historií Botswany a Nigérie, přechodem k demokracii a geopolitickými, socioekonomickými a historickými aspekty demokratizačního procesu.

The essay focuses on process of democratization in Botswana and Nigeria, examining factors which played important roles during this process. Based on the theories of democratization the essay evaluates whether these factors contribute positively or rather negatively to democratization of the countries. The essay deals with history of Botswana and Nigeria, transition to democracy and geopolitical, socioeconomic and historical aspects.

Klíčová slova

Botswana,

Nigérie,

polyarchie,

nedemokratické režimy,

vstupní faktory procesu demokratizace

Obsah

Úvod.....	7
I. Teoretická část.....	9
1. Demokracie.....	9
1. 1. Definice polyarchie.....	9
2. Nedemokratické režimy.....	11
2. 1. Typologie nedemokratických režimů.....	11
3. Typologie afrických režimů.....	13
4. Proces demokratizace.....	14
4. 1. Termín Demokratizační vlna.....	16
4. 2. První vlna (1828 - 1926).....	16
4. 3. Druhá vlna (1943 – 1962).....	18
4. 3. 1. Nacionalismus v Africe.....	18
4. 4. Protivlna.....	21
4. 5. Třetí vlna (1978 - 1991).....	22
5. Konsolidované demokracie.....	23
6. Projevy demokracie.....	26
6. 1. Demokratické období v Nigérii.....	26
6. 2. Demokratická Botswana.....	27
II. Praktická část.....	29
7. Faktory důležité při procesu demokratizace.....	29
7. 1. Geopolitické aspekty.....	31
7. 1. 1. Nerostné bohatství Botswany a Nigérie.....	31
7. 1. 2. Územní rozsah a počet obyvatel.....	36
7. 2. Občanská společnost.....	38
7. 2. 1. Etnická struktura.....	38
7. 2. 2. Tvorba elit.....	41
7. 2. 3. Korupce.....	43
7. 3. Důsledky kolonialismu.....	44
7. 3. 1. Ekonomická závislost.....	45
7. 3. 2. Územní rozdělení.....	48
Zdroje.....	54

Úvod

Africký prostor se v průběhu 60. let 20. století změnil k nepoznání. Ze zemí, jež byly po dlouhá léta v područí koloniálních velmocí, se staly nezávislé samostatné státy, kterým naroubovaly koloniální velmoci demokratické principy. Ty však dříve nebo později u většiny zemí selhaly a africké země se dostaly do začarovaného kruhu občanských válek, autoritářských režimů a dalších demokratických pokusů. Africký kontinent se zdá být proto z hlediska demokratizačních teorií jako ideálním negativním příkladem procesu demokratizace. Většina afrických zemí totiž nesplňuje téměř žádnou z podmínek, které v tomto procesu považují přední tranzitologové za klíčové. Přesto se na kontinentu najde světlá výjimka – Botswana. Mnohými častovaná jako „zázrak Afriky“.

Cílem této práce není vyčerpávající analýza demokratizačních procesů v Africe, ani historický rozbor Botswany a Nigérie, nýbrž snaha vymezit klíčové faktory, jež právě v procesu demokratizace v Botswaně a Nigérii sehrály podstatnou roli. Nutno podotknout, že náš výzkum budeme orientovat především na období po získání nezávislosti, tedy od 60. do 80. let 20. století. Existuje široké spektrum autorů, jež se snaží vytvořit všeobecně aplikovatelnou teorii vstupních předpokladů pro vznik a existenci demokracie. U některých počet těchto předpokladů přesahuje i dvouciferné cifry. V našem případě se budeme snažit vyhnout jakémukoliv zobecňování obloukem. Jsme si totiž vědomi, že zabýváme – li se tolik specifickým kontinentem, jakým je Afrika, je jakákoli generalizace nadmíru nebezpečná a nepřesná. Hlavní kritéria jsme z důvodu snazší přehlednosti rozdělili do 3 kategorií, které jsou dále děleny na konkrétnější podkategorie. Prvním okruhem jsou geopolitické aspekty v podobě nerostného bohatství, kterým jsou obě země světově proslulé, druhým geopolitickým faktorem je pak územní rozsah a počet obyvatel. Druhý větší okruh se týká občanské společnosti, ve kterém budeme zkoumat především etnickou strukturu obou zemí, tvorbu elit a v neposlední řadě korupci. Veškeré tyto podkapitoly se budeme snažit podložit náležitými fakty a faktografickými údaji. Jako třetí a poslední okruh jsme zvolili důsledky kolonialismu. Přestože jsme si vědomi, že podkapitoly ekonomická závislost a územní roztržitost jsou úzce propojené s předešlými faktory, přesto se domníváme, že sehrály patřičnou roli a zaslouží si tedy svoje místo.

Z předchozích řádků je patrné, že Botswana dosáhla kýženého cíle procesu demokratizace a Nigérie nikoli. Na základě výše uvedených faktorů se tedy budeme snažit

potvrdit hypotézu, že výše uvedené faktory sehrály v procesu demokratizace obou zemí klíčovou, ať už pozitivní či negativní roli.

Nyní se podívejme na koncepci práce. Ta je strukturována následujícím způsobem. První část podává teoretické vymezení přístupů, definuje pojmy, se kterými budeme v následných částech pracovat a v linii demokratizačních vln Samuela Huntingtona podává zevrubný historický přehled obou zemí, v němž vyzdvihuje klíčové momenty, důležité pro praktickou část zkoumání faktorů. Zejména z důvodu velmi komplikovaného procesu demokratizace se omezíme pouze na přednesení demokratických tendencí obou zemí v průběhu jejich existence. Toto široké vymezení bude sloužit pouze jako vodítko pro následující kapitoly. Druhá část práce je už mnohem detailněji zpracovaná a věnuje se postupně jednotlivým faktorům, jejich historickému vývoji a faktografickým údajům. Na jedné straně je kladen důraz na co největší specifičnost, na té druhé se pak snažíme o objektivní posudek, zda faktory sehrály pozitivní či negativní roli. Zcela záměrně se nezmiňujeme zdaleka o všech možných faktorech, které mohly sehrát sebemenší roli, ale zaměřujeme se na ty, u kterých se domníváme, že jejich role byla významná. Důvodem je jednak omezený prostor, ale především obava z možné komplikovanosti a nesourodosti textu.

Primární literatura byla zvolena z tvorby předních teoretiků tranzitologie, mezi které patří Samuel Huntington, Robert A. Dahl, Seymour M. Lipset, Dankwart Rustow a mnoho dalších. Část historická čerpá z rozsáhlého sborníku Nejnovější dějiny Afriky Karla Laciny, jenž nám umožní držet se základní linie, která je následně doplňována podrobnějšími informacemi z cizojazyčné literatury zaměřující se na jednotlivé etapy historického vývoje obou zemí. V případě Nigérie jsou to autoři Robert Collis a Toyin Falola, dějiny Botswany pak prozkoumáme z tvorby Anthonyho Silleryho. Druhá část práce je opřena především o cizojazyčné statě a články týkající se již konkrétních faktorů, kterými se zrovna budeme zabývat.

I. Teoretická část

Cílem této práce je komparovat vstupní předpoklady pro vznik a konsolidaci demokracie v Nigérii a Botswaně jakými jsou především socioekonomické, geopolitické podmínky a historický odkaz. Jako základní metoda teoretické části práce je použita analýza západních teorií politické vědy, především teorie demokracie, přechodů k demokracii, nedemokratických režimů a konsolidace demokracie.

1. Demokracie

Cílem této práce je komparovat proces demokratizace v afrických zemích Nigérii a Botswaně a nalézt příčiny, proč Nigérie při demokratizační cestě selhala a Botswana naopak dosáhla procesu konsolidace demokracie. Proto je nutné specifikovat a definovat klíčové pojmy, mezi které patří demokracie/polyarchie, nedemokratický režim a konsolidovaná demokracie. Smyslem první části je rovněž ujasnit si jednotlivé přístupy teoretiků demokracie a klasiků tranzitologie, mezi které patří Robert A. Dahl, Dankwart Rustow, Samuel Huntington a další.

1. 1. Definice polyarchie

Afrika je natolik specifickým kontinentem, že i pojem demokracie má v africkém podání mírně odlišný význam, než například v zemích západní Evropy. Proto je nutné se věnovat spíše než širokému definování tohoto pojmu jednotlivým přístupům předních teoretiků demokracie a samotnému procesu demokratizace. Skrze výčet nejdůležitějších atributů, jenž jsou pro fungování a upevnění demokracie klíčové, bychom měli být schopni posoudit, zda vybrané země, konkrétně Botswana a Nigérie, tyto prvky v určitých obdobích splňovaly a demokracii se více či méně přibližovaly.

Nejideálnějším přístupem pro tento případ se jeví procedurální definice *polyarchie* Roberta A. Dahla, která poskytuje několik měřítek. Ta umožňují pozorovat do jaké míry lze ten či onen politický systém označit za demokratický. Na základě těchto atributů lze při procesu demokratizace posoudit, zda se demokratický systém prohlubuje, či naopak ustupuje. Tento přístup vypouští charakteristiku ekonomického a sociálního systému a

soustřeďuje se pouze na systém politický, který se tímto pro nás stává nosným.

Dahlova teorie podává ucelený obraz o podobě funkčního a zejména demokratického politického systému, ve kterém jsou důležité instituce polyarchie. Nyní už tedy přistupme ke konkrétnímu vymezení. K tomu, abychom mohli stát nazývat polyarchií je nutná existence: (1) smysluplné a extenzivní soutěže mezi jednotlivci a organizovanými skupinami o pozice vládní moci skrze pravidelné, svobodné a rovné volby vylučující použití síly; (2) široké politické participace ve výběru vůdců a politik a (3) míra občanské a politické svobody jako je: svoboda myšlení a vyjadřování, svoboda tisku, shromažďování a demonstrací, svoboda formování organizací a sdružování se v nich, osvobození od teroru a neoprávněného věznění, politické rovnosti před zákonem a možnosti důrazně a autonomně prosazovat zájmy občanů. (Diamond, Linz, Lipset, 1995: 8). Polyarchie poskytuje širokou škálu lidských práv a svobod a od ostatních politických systémů se liší v první řadě rozšířením občanství na poměrně velkou část obyvatelstva, což by měl v ideálním případě potvrzovat velký počet relativně autonomních společenských skupin a organizací.

Na základě Dahlových podmínek polyarchie jsme schopni posoudit, do jaké míry se vybrané země demokracii přibližují. Ačkoli je splnění výše uvedených bodů pro existenci polyarchie nezbytné, není jejich splnění definitivní zárukou úspěchu. Podle Roberta Dahla je polyarchie obecně méně pravděpodobná a méně častá v zemích s poměrně silnými a výraznými subkulturami (Dahl, 1989: 236). S touto podmínkou se ztotožňuje i Dankwart Rustow ve své politologické studii *Transitions to Democracy* z roku 1970. Rustow je velmi skeptický k možnostem jakéhokoli demokratického vývoje ve všech situacích latentní nespokojenosti s celkem, přičemž zcela odmítá považovat za předběžnou podmínku k demokracii jakékoli ukazatele ekonomické úrovně nebo sociální diferenciací (Říchová, Kunc, 1994: 19).

Kontinuitu mezi socioekonomickým vývojem a demokracií potvrzuje Seymour Lipset ve svém článku z roku 1959 *Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy*. Podle Lipseta rostou vedle rozšíření střední třídy tendence k vytváření lepšího vztahu mezi státem a společností, která si osvojuje hesla tolerance, důvěry a efektivnosti. Současně se přirozeně vzdaluje extrémistická politika, nepotismus a korupce a s růstem gramotnosti a kvalitnějším vzděláním roste v občanech i zájem o participaci v politickém životě. Socioekonomický vývoj je tedy jedním z předpokladů, který je závislý mj. na výskytu nerostných surovin, jenž značí ekonomický potenciál země (Říchová, Kunc, 1994: 14).

2. Nedemokratické režimy

Většina afrických států má své zkušenosti s nedemokratickými režimy mnohonásobně větší, než s těmi demokratickými. Nigérie nebyla výjimkou, Botswana ano. Nedemokratické režimy přichází zpravidla po neúspěšném pokusu o demokracii. Zakomponujeme – li tuto tezi do konceptu Samuela Huntingtona a jeho demokratizačních vln, nedemokratické režimy se objevují v období působení tzv. protivlny. Ta znamená pohyb opačným směrem - od demokratických režimů zpět k těm autoritářským.

Nigérie je příkladem země, která si prošla četnými pokusy o demokratizaci státu. Ve většině případů však tyto pokusy selhaly a zemi pohltit nedemokratický režim. Konkrétně tomu tak bylo po pádu První i Druhé nigerijské republiky. Tyto historické události detailněji rozebereme v následujících kapitolách.

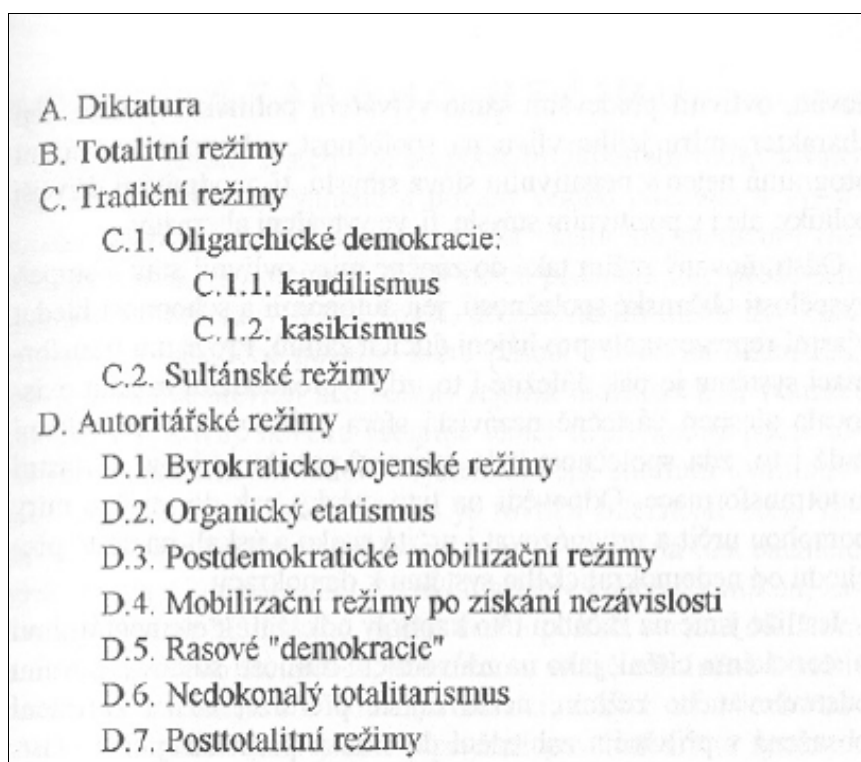
V procesu definování demokracie nám tento úkol usnadní negativní vymezení režimů, které za demokratické považovat nelze. Využijeme k tomu teorii Juana J. Linze, jenž vytvořil dodnes nepřekonanou typologii nedemokratických režimů ve své práci *Totalitarian and Authoritarian Regimes* z roku 1964. Zaměříme se pouze na autoritářské režimy, které Linz definuje na základě jejich vnitřních charakteristik jako *“politické systémy povolující vyjadřování omezeného a nikoli odpovědného pluralismu, postrádající vypracovanou a vůdčí ideologii, nepraktikující intenzivní nebo extenzivní politickou mobilizaci a v nichž vůdce nebo popřípadě úzká skupina vykonává moc ve špatně definovaných, ale přesto rozeznatelných hranicích”* (Linz, 2000: 159).

2. 1. Typologie nedemokratických režimů

Nyní se podívejme na Linzovu typologii nedemokratických autoritářských režimů. V tomto členění využívá autor 3 proměnných a jejich stupně: (a) politického pluralismu; (b) reálné politické participace; a (c) propracovanosti ideologie (Dvořáková, Kunc, 1994: 50). Typologie nedemokratických autoritářských režimů podle Juana J. Linze je následující: (1) *Byrokraticko – militaristické autoritativní režimy*, jenž jsou nejrozšířenějším typem nedemokratických režimů a mezi hlavní atribut patří dominantní role armádního a byrokratického aparátu; (2) *Organicko – etatistické*, které jsou výrazně tradicionalistické, a ve kterých je odmítnut model třídního konfliktu; (3) *Mobilizační*

autoritativní režimy nově nezávislých zemí, které vznikají zpravidla v postdemokratických zemích, je v nich důležitá úloha strany a vůdce; (4) Mobilizační autoritativní režimy v postkoloniálních zemích, ve kterých hraje důležitou roli dominantní masová politická strana s programem boje proti koloniální moci; (5) Rasové a etnické „demokracie“, na jejichž moci se podílí úzce vymezená skupina obyvatel; (6) Defektní a pretotální autoritativní režimy, které se svými aspekty velice přibližují totalitním režimům, ale nedosáhly ještě nutného stupně mobilizace společnosti nutné pro dosažení legitimacy; a (7) Posttotalitní autoritativní režimy, ve kterých má podíl na moci stále jedna strana složená z elit, jejíž dominance se ale začíná pomalu vytrácet (Linz, 2000). Pro snadnější orientaci je přiložena grafické rozřídění (viz Obrázek 1)

Obrázek 1: Linzova typologie

Pramen: Marilino In Říchová, Kunc, 1994: 51

3. Typologie afrických režimů

Doposud jsme se zabývali obecnou typologií nedemokratických režimů. Nyní prozkoumejme typologii afrických režimů autorky Naomi Chazan, jenž byla vytvořena v 50. letech 20. století. Mezi 7 hlavních typů režimů podle autorky patří: (1) *Administrativně – byrokratické*; (2) *Pluralistické*; (3) *Stranicko – mobilizační*; (4) *Stranicko – centralistické*; (5) *Osobně nátlakové*; (6) *Populistické*; a (7) nezařaditelné režimy (Chazan, 1988: 133). Z tohoto výčtu se v Nigérii a Botswaně objevily 2 typy, které budou hlouběji prozkoumány, ostatními typy se nadále zabývat nebudeme.

Administrativně – byrokratické režimy se objevovaly především na počátku 60. let a později byly přijaty vojenskými vůdci. Mezi zeměmi jako je Keňa, Zair, Togo, Kamerun, Malawi nebo Zambie se nacházela i Nigérie. V tomto typu režimu hrají roli 3 klíčové instituce, mezi které patří: (a) exekutiva; (b) byrokracie; a (c) nátlakový aparát. Veškerá politická rozhodnutí se odehrávají v okolí hlavního vůdce a jeho nejbližších poradců. Režim se rovněž vyznačuje přebujelým byrokratickým aparátem, který je velkou finanční zátěží systému. S tím je velice úzce propojený i nárůst korupce. Velkou oporou vlády jsou represivní složky, bez kterých by se režim nebyl schopný udržet u moci.

Pluralistické režimy jsou založené na systému oddělení moci multistranických politických institucí. V kontrastu administrativně – byrokratického režimu fungoval pluralistický koncept jen v relativně malých a homogenních zemích, jako byla například Botswana. Ta je výjimečným příkladem africké země, ve které funguje pluralistický model již od získání nezávislosti v roce 1966. Tento model se vyskytoval rovněž v zemích, ve kterých byla udržitelná dominance jedné politické strany jako tomu bylo například v Ghaně. Pluralistický režim se rovněž velice často vyskytoval v zemích, ve kterých nebylo byrokratické privilegium ohrožené autonomní a dobře organizovanou sociální skupinou, obzvláště na střední úrovni. Nigérie je rovněž jednou z výjimek Afriky, ve které se nacházely pluralistické režimy, konkrétně tomu bylo v období První (1960 až 1966) a Druhé republiky (1979 až 1983) (Chazan, 1988: 137). V ostatních zemích Afriky neuspěly pluralitní režimy především kvůli absenci zkušeností administrativního aparátu, obsahující především malé zkušenosti s řešením dilemat a rozhodování.

4. Proces demokratizace

Demokratizace představuje významný proces, který zásadním způsobem ovlivňuje politický vývoj. Podle teorie Samuela Huntingtona přichází ve 3 demokratizačních vlnách, jenž zasáhly postupně země po celém světě. Demokratizační vlny s sebou mj. přinášejí proces liberalizace a částečné demokratizace těch režimů, které se zcela demokratickými nestaly.

Primární úlohou následující části je prozkoumat historii Botswany a Nigérie a představit klíčové momenty, jenž sehrály důležitou roli v politickém vývoji obou zemí. Historický politický vývoj Nigérie a Botswany budeme sledovat v chronologické linii demokratizačních vln Samuela Huntingtona. Této linii se budeme držet především z důvodu snadnější časové orientace. Pro snadnější orientaci v jednotlivých demokratizačních vlnách je přiložen Obrázek 2, který graficky znázorňuje jednotlivé vlny a následné protivlny, u kterých je vždy připojen seznam zemí, které zasáhly. Ačkoliv se datace jednotlivých vln mírně odlišuje, klíčová data týkající se Nigérie a Botswany souhlasí, což je pro náš výzkum nosné.

Obrázek 2: Demokratizační vlny Samuela Huntingtona

	<i>Competition Precedes Participation (C-P)</i>	<i>Interrupted (I)</i>	<i>Shortcut (S)</i>	<i>Participation Precedes Competition</i>	<i>Total</i>
First Wave (1848-1931)					
Successes	13 U. S. (1865) Canada (1867) Switzerland (1878) Norway (1898) Australia (1901) N. Zealand (1907) Denmark (1915) Netherlands (1917) U Kingdom (1918) Sweden (1918) Finland (1919) Belgium (1919) Ireland (1921)	1 France (1875)	0	0	14
Failures	1 Italy (1919)	3 Uruguay (1918) Yugoslavia (1919) Spain (1931)	4 France (1848) Austria (1919) Czech (1919) Poland (1919)	1 Germany (1919)	7
Second Wave (1942-1968)					
Successes	5 India (1947) Costa Rica (1949) Trinidad (1962) Jamaica (1962) Mauritius (1968)	5 Austria (1945) Italy (1946) Japan (1947) Germany (1949) Colombia (1958)	4 Israel (1948) Malaysia (1957) Venezuela (1959) Botswana (1966)	0	14
Failures	4 Lebanon (1946) Philippines (1946) Myanmar (1948) Chile (1958)	5 Uruguay (1942) Greece (1946) Argentina (1946) Panama (1956) Turkey (1961)	4 Cuba (1944) Turkey (1950) Indonesia (1950) Nigeria (1960)	1 Sri Lanka (1948)	14
Third Wave (1973-1991)					
Successes	0	12 Greece (1974) Spain (1977) Ecuador (1979) Peru (1980) Honduras (1982) Argentina (1983) Turkey (1983) Brazil (1985) Uruguay (1985) Philippines (1986) Czech (1989) Poland (1989)	3 Papua N. Guinea (1975) Portugal (1975) South Korea (1988)	3 Dom. Rep. (1978) Bolivia (1982) Hungary (1989)	18
Failures	0	2 Turkey (1973) Nigeria (1979)	0	0	2
Totals:					
Successes	18	18	7	3	46
Failures	5	10	8	2	25
	23	28	15	5	71

Sources: See Arthur S. Banks, ed., *Political Handbook of the World, 1991* (Binghamton, N.Y.: CSA Publications, State University of New York, 1991); Robert A. Dahl, *Political Oppositions in Western Europe* (New Haven: Yale University Press, 1966); Robert A. Dahl, *Polyarchy* (New Haven: Yale University Press, 1971); Larry Diamond, Juan J. Linz, and Seymour Martin Lipset, eds., *Democracy in Developing Countries*, 4 vols. (Boulder: Lynne Rienner, 1989-91); *Encyclopedia Americana* (Danbury Conn: Grolier, 1988); *Encyclopedia Britannica* (Chicago: William Benton, 1973); R.

Pramen: Robert H. Dix, *History and Democracy Revisited*, In: *Comparative Politics* (1994), Vol. 27, No. 1, str. 94

4. 1. Termín Demokratizační vlna

Samuel Huntington vymezuje termín „demokratizační vlna“ jako „skupinu přechodů od nedemokratických vládních režimů k režimům demokratickým, k nimž dochází v nějakém ohraničeném časovém období a je jich podstatně víc, než přechodů opačným směrem, které se odehrají v témž období.“ (Huntington, 1991/2008: 24). K tomu, abychom byli schopni posoudit, zda byl přechod k demokracii úspěšný, potřebujeme určit kritéria, na jejichž základě jsme schopni rozeznat, zda státy splňují alespoň minimální předpoklady demokracie či nikoliv. Jonathan Sunshine vymezil jako první kritérium minimální 50 % volební účast dospělého obyvatelstva mužského pohlaví. Druhým kritériem je pak ustavení odpovědné výkonné moci (Huntington, 1991/2008: 24 - 25). Na základě výše uvedených elementárních kritérií byla vymezena datace jednotlivých demokratizačních vln. Ty jsou z důvodu postupného vývoje institucí datovány velice zevrubně, pro naši aplikaci na příkladu Botswany a Nigérie nám tato zevrubná datace ale bude postačovat, protože časově zapadá do jednotlivých období demokratizačních procesů v Africe. V neposlední řadě je rovněž nutné definovat termín protivlna, s nímž Samuel Huntington ve své studii pracuje. Protivlna přichází zpravidla po pádu demokracie a znamená úplný návrat k tradičním formám autoritářství.

4. 2. První vlna (1828 - 1926)

Začátek první vlny, jenž zasáhla na 30 zemí je datován rokem 1828. Podle Samuela Huntingtona trvala tato vlna téměř 100 let a zasáhla většinu Evropy. Ostatních kontinentů se nijak nedotkla. Ten africký se v období jejího působení zmítal v zápasu imperialistických zemí, které se snažily ukořistit, co možná největší území. Primárně byl zájem o ta území, která slibovala zásoby nerostného bohatství, vniveč nepřišla ale ani ta území, na kterých prozatím žádné zdroje objeveny nebyly. I přesto, že se první demokratizační vlna Afriky nedotkla, podíváme se, v jaké situaci se nacházela Botswana a Nigérie v tomto období.

Velká Británie jako nejsilnější koloniální velmoc, ustavila na nynějším území Botswany v roce 1885 protektorát pod názvem Bečuánsko. A to především z důvodu výhodné polohy hlavní trasy, jenž spojovala Kapskou kolonii se Střední Afrikou. Ta byla využívána již v minulosti britskými misionáři a obchodníky a dodnes má značný význam

jako tzv. transkalaharská silnice. Ta vede přes území Botswany a spojuje tak Jihoafrickou republiku s Namibií. Přestože se zdálo, že koloniální velmoci ovládaly politiku i ekonomiku země, kolonialismus měl pro zemi i kladné přínosy. Především zajistil spolupráci mezi elitou kmenů Tswana a koloniální správou. Seretse Khama, budoucí první prezident Botswany, získal u kolonialistů patřičnou důvěru. Především protože přistoupil na jejich kolonialistický program. Dalším možným důvodem jejich spolupráce mohl být sňatek se ženou britského původu, což znamenalo porušení tradice v Bečuánsku (Fearon, Laitin, 2005: 6). Jak bude patrné v další části studie, tento impuls v podpoře kmenů Tswana bude mít zjevné následky v budoucím politickém a sociálním uspořádání země. Dobré vzájemné vztahy koloniální velmoci i tradičních kmenů obývajících Bečuánsko vedlo k druhému kladnému přínosu, kterým byla pomoc Velké Británie poskytnout nové zdroje pro rozšíření produkce dobytka. Ten byl pro zemi jedním z hlavních zdrojů obživy i v budoucím vývoji země. Kolonizátoři tak pomohli k postupnému rozvoji země. I tento krok se později ukázal jedním z nosných v procesu konsolidace demokracie, o tom ale více ve druhé části studie.

Kolonizace značně rozsáhlejšího území Nigérie probíhala vzhledem v několika etapách. Britové získali v roce 1861 území kolem města Lagos. Od 80. let se pak snažili proniknout na území kmene Jorubů, což se jim kvůli četným výbojům místních obyvatel nedařilo. Západní část Nigérie od dolního toku Nigeru až k soutoku s řekou Benue se stala protektorátem (tzv. Oil rivers) v roce 1884. Pro Velkou Británii bylo toto území atraktivní především velkými zásobami nerostného bohatství, které byli primární důvodem kolonizace celé Nigérie. Území severní Nigérie obývané Fulby bylo obsazeno v období 1895 až 1900. Na tomto území byl zřízen protektorát Severní Nigérie. Okrajová území byla okupována Francouzi. Ti však ustoupili a v roce 1914 byla celá oblast Nigérie anektována Brity a došlo ke spojení dosud oddělených částí v jednu kolonii Nigérii (Lacina, 1987: 73 – 77).

Afrika se v období působení první vlny stala jedním z hlavních zájmů koloniálních velmocí a to ze 2 důvodů. Kolonialisté osidlovali především ta území, která slibovala výskyt nerostného bohatství, nebo ta území, která byla výhodná svou strategickou polohou. Ve druhé části studie bude patrné, nakolik koloniální nadvláda, jenž v počátcích převzala veškerou politickou správu nad územím, velice ovlivnila budoucí vývoj afrických států.

Protože se první huntingtonova vlna Afrike zcela vyhnula, využili jsme jí především pro představení situace, ve které se v jejím působení Afrika nacházela. Dále se již první demokratizační vlnou zabývat nebudeme.

4. 3. Druhá vlna (1943 – 1962)

Mnohem významnější je pro tuto studii v pořadí druhá demokratizační vlna, která africký kontinent zasáhla. Po roce 1943 pomohla spojenecká okupace ustanovit demokratické instituce v Evropě¹, Asii² a na konci 40. a v průběhu 50. let i v Latinské Americe³ (Huntington, 1991/2008: 24). Tato demokratizační vlna přetrvávala i v 60. letech, kdy dosáhly vyspělé africké státy nezávislosti. Tomuto významnému kroku, jenž se odehrál v roce 1960, předcházelo formování afrického nacionalismu, jenž byl zpočátku na většině koloniálních území potlačován. Ve chvíli, kdy však mocnosti pochopily, že síla afrického obyvatelstva narůstá stále rychleji, byly pod hrozbou silných nacionálních výbojů donuceny uvolňovat své vazby. Politická scéna afrických států se tímto značně liberalizovala a cesta směřující k prohlášení nezávislosti byla v dohlednu. Podívejme se tedy nyní na to, jak se nacionalismus na africkém kontinentu projevoval.

4. 3. 1. Nacionalismus v Africe

Veškerým nacionálním výbojům předcházela krize koloniálního systému, kterou můžeme datovat obdobím mezi lety 1900 až 1945. Formování afrického nacionalismu bylo ale vzhledem k postavení Afričanů v područí koloniálních velmocí obtížné a tudíž mělo i celkem mírný spád. Vzniku nacionálních hnutí předcházelo uvědomění velké části společnosti. K tomu, aby v čele hnutí mohl stanout vůdce, bylo nejprve nutné dosáhnout jeho legálního postavení, čemuž zpravidla předcházelo nutné vzdělání v Evropě a dostatečné charisma. Nacionální hnutí po té muselo vyvinout dostatečný tlak na britskou vládu, která rozhodovala o dalším vývoji země. V případě, že africký stát splňoval podmínky dostatečně rozvinuté politické struktury a měl odpovědného vůdce, jeho cesta k samostatnému státu byla otevřena (Plechanovová, Fidler, 1997: 178 – 179).

Rapidní sociální a ekonomická změna ve formujících se národech po druhé světové válce znesnadňovala nastavení politických limitů, které se zdály být velice křehké. Požadavky integrujících se národů, vývoj států a institucionalizování participace zasáhlo většinu států třetího světa (Diamond, 1983: 457). Druhá světová válka znamenala uvolnění kolonialistických vazeb mezi Velkou Británií a západní Afrikou. Docházelo především ke zhoršení ekonomických vazeb a britská správa byla donucena k určitým správním

1 Západní Německo, Itálie, Rakousko

2 Japonsko, Korea.

3 Argentina, Kolumbie, Peru, Venezuela

ústupkům, jenž se týkaly především rozšíření částečně jmenovaných a částečně volených afrických zástupců v zákonodárných a výkonných radách. Toto postupné rozšiřování účasti afrického obyvatelstva na správě vlastní země vedlo k posilování role domácích vzdělaných elit. Liberálnější období bylo impulsem pro africké obyvatelstvo k organizaci politického života, zakládání politických stran a rozvoji nacionalistických hnutí. Masovou základnu národně osvobozenického hnutí tvořilo vedle afrického rolnictva i dělnictvo. Hlavní úlohu však sehrávaly zpravidla protiimperialistické síly městských vrstev, zejména pak pokroková inteligence, které se dostalo evropského vzdělání (Lacina, 1987: 124). Britové volili tuto pružnější politiku, tzv. systém “nepřímé vlády”, na základě získaných zkušeností z kolonizace Indie, v níž se zvedl v 20. století proti koloniální nadvládě značný odpor (Lacina, 1987: 236). Přestože docházelo ke vzniku národně osvobozenických hnutí, koloniální správa si nad nimi ponechávala značnou kontrolu.

Podívejme se na klíčové momenty projevů nacionalismu na území Botswany a Nigérie. Nacionalistické projevy v Nigérii jsou patrné již od počátku 20. století, kdy v roce 1908 došlo k prvnímu významnějšímu protestu proti koloniální nadvládě. Ten byl vedený nigerijskými žurnalisty v čele s tzv. „otcem nigerijského nacionalismu“ Herbertem Macaulay. Vlna odporu se zvedla v Lagosu proti příliš vysokým cenám vody, za nimiž stála britská vláda. O několik let později, v roce 1929, propukla další vlna nespokojenosti proti britské nadvládě. Tentokrát se nigerijská populace ohradila proti zákonu znevýhodňující místní obyvatelstvo v jihovýchodní části Nigérie (Falola, 2008: 15).

Nevýhodou formování nacionalismu v Nigérii byl fakt, že se se vyvíjel v několika hlavních liniích kopírujících majoritní skupiny země. Formálně byla země v roce 1946 rozdělena na část: severní, obývanou Fulby a Hausy; východní, osídlenou Joruby a západní, obývanou Igby. Současně tato ústava, jenž nesla oficiální název „The Richards Constitution“, slibovala centrální legislativu a rozšíření počtu afrických zástupců v zákonodárné radě. Z formálního vymezení dospěla Nigérie v roce 1954 k vytvoření Nigerijské federace. Nová ústava (The Lyttleton Constitution) rozdělila zemi do oblastí obývaných hlavními kmenovými skupinami a vlády jednotlivých oblastí získaly postupně rozsáhlé pravomoci. Získání nezávislosti předcházely četné protikoloniální stávky, na které reagovala Velká Británie projekty, jenž měly zabránit další aktivizaci národně osvobozenického hnutí. Tyto projekty povolovaly uzdu nacionálním hnutím a zatím opatrně rozšiřovaly kompetence afrických představitelů jednotlivých oblastí. V roce 1960 získala Nigérie, stejně jako dalších 17 afrických zemí, kýženou nezávislost (Falola, 2008: 15 – 16).

Průběh na území Bečuánska byl ve znamení slabších národně osvobozeneckých sil, jenž se formovaly teprve v první polovině 60. let. Britové ustavili protektorát v jižní části teritoria kmenů Tswana v roce 1884 po názvem Bečuánsko. O rok později zabrali i severní část území. I přestože byl Britský nezávislý protektorát jedním ze „zanedbávaných“ britských území po dobu více než 80 let, závislost na Velké Británii byla patrná již z období búrských válek, které byly pro kmeny Tswana velkou hrozbou. Území bylo v tomto období pod britskou ochranou, čímž se poprvé projevila určitá závislost na Velké Británii.

Projevy nacionalismu na území Botswany byly v porovnání s Nigérií spíše klidnější a nijak zásadně neovlivňovaly národní mobilizaci k rapidní cestě k nezávislosti. To mohl být i jedním z důvodů, proč se Botswana nenacházela mezi státy, které získaly nezávislost v roce 1960. Pro Botswanu tento rok sice neznamenal Botswanu samostatnost, byl však ve znamení dalšího velkého kroku, kterým bylo přijetí nové ústavy. Ta zemi značně liberalizovala. Uvolnění prostředí vedlo k velkému přílivu uprchlíků z Jižní Afriky do Botswany, která nabízela vedle mnohem příhodnějších sociálních a ekonomických podmínek i politický azyl. V období mezi lety 1960 až 1964 uprchlo do protektorátu více než 1 400 Jihoafričanů. Ti byli převážně členy militantních organizací a pomohli vytvořit příhodné podmínky pro rozvoj nacionalismu kmene Tswana (Sillery, 1974: 155). Projevy nacionalismu od této doby značně sílily. Tradiční moc si na území Bečuánska tradičně drželi kmeny Tswana, jejichž vůdci vládli až do poloviny 50. let (Molutsi, Holm, 1990: 323). Vytvoření národního legálně – racionálního státu dosáhl člen aristokratické rodiny Seretse Khama, představitel největšího kmene Bamangwato, který uspěl ve sjednocení tradičních vůdců 8 hlavních kmenů Tswana (Dunning, 2008: 261). Khama se stal v roce 1962 představitelem Bechuanland (později Botswana) Democratic Party (BDP), která představovala radikální nacionalismus a v budoucnu se stala dominantní politickou stranou, jenž zvítězila ve všech volbách od získání nezávislosti až dodnes.

4. 4. Protivlna

Po krátkém exkurzu do projevů nacionalismu se vrátíme zpět k demokratizačním vlnám. Lépe řečeno k protivlně, která přetrvávala v období mezi lety 1958 a 1975 a likvidovala nově ustavené a zatím nekonsolidované demokracie. Požadavky integrace národů, budování států a institucionalizace účasti na tomto procesu zasáhla většinu zemí třetího světa. Ty ovládly autoritářské režimy buď hned, nebo během krátkého časového období. (Diamond, 1983: 457). Protivlna zasáhla celkem na 34 zemí světa. Jedinou výjimku afrických zemí, které se demokratická protivlna vyhnula, byla Botswana, jež se pevně držela demokratických postupů (Huntington, 1991/2008: 25). Důvody, proč tomu tak bylo, jsou podle naší domněnky závislé na několika faktorech, jenž budeme posuzovat v druhé části studie.

Nigérie již takové štěstí neměla. V jejím případě předcházely vojenskému převratu prudké sociálně – ekonomické a politické změny, které byly vytvořeny v koloniálním a post – koloniálním období. Složitý proces politického vývoje v rozdílných národech a nedostatek politických zkušeností vedl k politické nestabilitě, jenž byla rozvířena v neposlední řadě etnickými konflikty. Ty sílily v průběhu 60. let nejen mezi politickými představiteli nigerijského severu, západu a východu, ale i mezi příslušníky jednotlivých skupin buržoazie. Nigerijští politici, jenž převzali nový parlamentní systém od Britů, se potýkali vedle nedostatku politických zkušeností i s rozšířenou korupcí, politickými represemi a nespravedlností (Collis, 1970: 181). Nigérie se od této doby řadí mezi země s nejvyšší mírou korupce na světě.

Vyvrcholením stále se zvyšující míry korupce a politické nestability byl rok 1966, který znamenal sérii vojenských převratů, při kterých byly zavražděni hlavní představitelé země (ministrský předseda Abudakar Tafawa Balewa, premiér severního regionu Ahmadu Bello a premiér západní části země Ladoke Akintola). Představitel kmene Igbo Odumegwu Ojukwu vyhlásil po četných pogromech na příslušníky tohoto kmene v roce 1967 samostatnou Republiku Biafra. Ta se nacházela v jihovýchodní části země a její území bylo pokryté bohatými nalezišti ropy. Vyhlášení nezávislé Biafry vedlo k okamžitému propuknutí občanské války, jenž způsobila v zemi hladomor a přibližně milion obětí příslušníků kmene Igbo (Collis, 1970: 167 – 177).

4. 5. Třetí vlna (1978 - 1991)

V pořadí třetí demokratizační vlna, která liberalizovala v 70. letech autoritářské režimy ve východní Evropě, Latinské Americe a Asii, zasáhla znovu i africký kontinent. Z celkově vysokého počtu nastolených demokratických režimů jich ale vydrželo další desetiletí jen minimum z nich. Do období třetí vlny zapadá i vytvoření Druhé nigerijské republiky v roce 1979, v níž byl nastolen prezidentský systém v čele s Alhaji Shehu Shagari. Nigérie tak přistoupila k druhému pokusu o demokracii. Když organizace Freedom House zveřejnila v roce 1984 zprávu o současném stavu svobody ve světě, klasifikovala v něm Nigérii za zemi „svobodnou“. Na rozdíl od ostatních stejně klasifikovaných zemí, mezi které patřil např. Nový Zéland, se Nigérie v této kolonce udržela jen do roku 1984, kdy byla demokracie na Nový rok svržena vojenským převrácením vedeným generálem Muhammadem Buhari. Ten se stal po té novým představitelem Nigérie (Falola, 2008: 17).

Druhá nigerijská republika se potýkala s upadající ekonomikou. Tu nejprve významně nastartovala celosvětová ropná krize, jež několikanásobně zvýšila ceny ropy. Nigérie, jejíž ekonomika byla vázána především na ropný sektor, se ocitla ve znamení monumentálních projektů, široce rozšířené oficiální korupce a špatného hospodaření s vládními fondy. Následoval prudký pád nigerijské ekonomiky až na samotné dno a další občanské války.

5. Konsolidované demokracie

S pojmem konsolidovaná demokracie budeme pracovat v následující části studie na příkladu Botswany. Je tedy žádoucí se hlouběji ponořit do vymezení tohoto pojmu.

Od 60. let 20. století zaznamenala komparativní politologie obrovský nárůst teoretických přístupů zkoumajících proces demokratizace. Přední teoretikové procesu demokratizace vymezily jednotlivé nutné aspekty pro vznik demokracie jakými jsou ekonomická úroveň nebo sociální diferenciací. Demokracie je podle Dankwarta Rustowa procesem přizpůsobování a řešení konfliktů, které jsou v různých zemích rozdílné, proto odmítá oproti ostatním teoretikům zabývat se předpoklady a podmínkami nutnými pro vznik demokracie, ale zaměřuje se na jednotlivé fáze procesu. Jeho teorie je označována za průkopnickou především proto, že se dokázal distancovat od slepého determinismu a nevidí demokracii jen jako produkt ekonomických ukazatelů (Říchová, Kunc, 1994: 21).

Dankwart Rustow rozlišuje 3 základní fáze vytvoření demokratického systému, které jsou určovány jak časově, tak i obsahově. Tyto fáze nazývá: (a) fází přípravnou; (b) fází rozhodující; a (c) fází uvykací. Každá fáze má své charakteristické atributy, které si nyní představíme.

První fází nazývá Rustow přípravnou. V této fázi se formuje síla (občanské hnutí), které podnítl společnost ke koordinované akci. Skrze osobnosti kulturní scény by se mělo dospět ke kontaktu s představiteli režimu a mělo by dojít ke svržení bariér. V této první fázi, ve které je rozhodující charakteristikou polarizace, tedy dochází k přistoupení na vedení dialogu s opozicí a hledání možného řešení situace, přičemž je proces tím úspěšnější a rychlejší, čím více politických aktérů se jej účastní.

Druhou fází označuje Dankwart Rustow za fází rozhodující. Přejít mezi fází přípravnou a fází rozhodující tvoří akt uvážlivého konsenzu. Začátek této druhé fáze je ve znamení vypracování mechanismu řešení otázek a konfliktů, jenž nová situace přináší. Typickým znakem této fáze je přetrvávání sporů mezi demokratickým jádrem a původním stavem. Přestože jsou velice často vytvářeny spory i uvnitř demokratického uskupení ohledně dalšího směřování transformace, nemůže dojít k totálnímu zničení demokratických struktur.

Třetí fáze je fází uvykací. Již podle názvu je patrné, že dochází k procesu, kdy si společnost zvyká na fungování nových prvků, jež vzešly z nově uzavřených dohod. Dochází rovněž k evaluaci úspěšnosti řešení politických problémů. V této fázi dochází k

jednomu z nejdůležitějších momentů přechodu k demokracii a tím je otevírání politického prostoru odlišným názorovým proudům, kterým je nabídnuta možnost participace. Pro to, aby bylo dosaženo těchto záměrů je podle Dvořákové a Kunce nutné, aby země zvolila poměrný volební systém. (Dvořáková, Kunc, 1994: 20 – 21; Dahl, 2001: 250 – 251). Tuto podmínku splnily obě zkoumané země Botswana i Nigérie. Naším cílem však není zkoumat volební systémy, ale především faktory předcházející existenci demokracie, proto se tomuto tématu nebudeme dále věnovat.

K posouzení, zda je demokracie konsolidovaná či nikoliv, použijeme indikátory americké společnosti Freedom House. Ta využívá Dahlovy koncepce polyarchie a jednotlivým zemím přisuzuje v kategorii občanských svobod a politických práv číslo od 1 do 7, přičemž číslo 1 je nejvyšší možná míra svobody. Na základě těchto indikátorů je možné jednotlivé země rozdělit do 3 skupin: (a) „fasádová“, (b) „limitovaná“ a (c) „úplná“ demokracie, které se od sebe odlišují především měnící se stupněm politických a občanských svobod (Haynes, 2001: 12).

Literatura týkající se konsolidovaných demokracií zdůrazňuje, jak důležitá je přítomnost zahrnující široké politické postoje, sociální struktury a politické instituce (Pinkney In Haynes, 2001: 8). Podle Johna Haynese, který se mj. staví proti Huntingtonové teorii demokratizačních vln, kterou označuje za bezvýznamnou z důvodu aplikace této teorie na veškeré rozeznatelné demokratické systémy vně Západní Evropu a Spojené státy Americké, vidí problém rovněž v minimu počtu společných atributů politických systémů Latinské Ameriky, Asie a Afriky. Dalším důležitým problémem je fakt, že v některých zemích se tradice demokracie v historii vyskytovala a v jiných nikoliv. Země, které ale dosáhly konsolidace demokracie mají společné prvky a rysy, mezi které patří především povaha strukturálních podmínek, které demokraticky učinily režimy dědičnými. Druhou neméně důležitou podmínkou jsou programově vedené inovace, jenž podporují a naopak brání demokratickému procesu (Haynes, 2001: 5 – 6).

Obrázek 3: Míra svobody tisku v roce 1984

Pramen: <http://freedomhouse.org/template.cfm?page=359> (20. 7. 2010)

Obrázek 4: Míra svobody tisku v roce 1989

Pramen: <http://freedomhouse.org/template.cfm?page=359> (20. 7. 2010)

6. Projevy demokracie

Nigérie i Botswana jsou příklady afrických zemí, jenž mohou být zařazeny do kolonky, ve které se nacházejí země, jenž prošly demokratickým obdobím. Botswana si tento demokratický statut země udržuje již od získání nezávislosti pluralitním systémem. Nigérie je příkladem země, ve které byly demokratické hodnoty několikrát nastaveny, avšak pokaždé zatím ztroskotaly. Podle kritérií Roberta Dahla posoudíme, do jaké míry obě země kritéria splňovala. Důležité pro nás rovněž bude demokratické vlády zasadit do časových období, ve kterých se vyskytovala.

6. 1. Demokratické období v Nigérii

Nigérie ovlivněna britskou kolonizací ustanovila se vznikem nezávislého státu i demokratické principy. Volné a soutěživé volby v roce 1959 se konaly na základě demokratických pravidel. Podle očekávání však žádná ze stran v etnicky roztržštěné zemi nezískala patřičnou většinu. Nebyla tedy jiná možnost, než zformovat koaliční vládu politických stran Northern Peoples Congress (NPC) podporující lid severu žijící stále feudálním životem, a National Council of Nigerian Citizens (NCNC) zastupující kmen Igbů. V čele této koalice zcela odlišných stran stál vůdce NPC A. T. Balawa. Opozici tvořila strana Action Group (AG). Strana, která primárně zastupovala Joruby obývající jihozápad země v čele, v čele s představitelem Obafemi Awolowo. Strana AG měla v porovnání s ostatními politickými stranami enormní výdaje na předvolební program. O několik let později přinesly volby do federálního parlamentu (v roce 1964) vítězství stranám zastupující sever. Dominantní výhru zaznamenala strana NPC (Collis, 1970: 109, Diamond, 1983: 466, Olugbade, 1992: 304). Od této chvíle byla patrná politická dominance severu, jejíž kořeny vycházely již z minulosti. I přestože byla severní část Nigérie obývaná převážně muslimskými Haussy a Fulby zaostalejší, tvořila dvou třetinovou převahu v počtu obyvatel i rozlohou území (Collis, 1970: 84; Diamond, 1983: 457).

I přes částečnou dominanci severu byla splněna i druhá Dahlova podmínka široké participace ve výběru vůdců a politik. Po získání nezávislosti byla v zemi dostatečná občanská a politická svoboda projevující se především svobodou tisku i formováním

organizací a sdružování se v nich. Mnoho různorodých asociací a skupin vynakládaly značné úsilí proti tlaku autoritářské společnosti, která zemi ovládala po pádu První i Druhé republiky. Důležitou roli sehrály tyto skupiny především v Druhé nigerijské republice. Mezi ty nejdůležitější patří: Nigerijská asociace soudů, Lékařská asociace, Kongres dělníků, Národní asociace nigerijských studentů a mnoho dalších (Olugbabe, 1992: 310).

6. 2. Demokratická Botswana

V historii kmenů Tswana můžeme nalézt tradiční politické struktury založené na demokratických principech. Přibližně v počátcích 19. století jsou nalezeny první zmínky o tzv. *kgotla*. Místě, na kterém se shromažďovali dospělí muži a debatovali o otázkách iniciovaných zpravidla vůdcem kmene. Účast byla omezená podmínkou příslušnosti kmene Tswana, který si udržoval dominantní postavení již odedávna. Ačkoli bylo toto shromáždění pouhým nástrojem k mobilizaci obecné podpory rozhodnutí, které byly již dříve učiněny tehdejší politickou elitou, a obyčejní lidé byly z tohoto rozhodovacího procesu zcela vyloučeni, můžeme to považovat za jakousi první vlašťovku budoucí demokratické společnosti (Molutsi, Holm, 1990: 325 – 326, Good, 1992: 69 - 70). Kgotla se tedy zdá být unikátní formou lidové politiky s pouhou poradní funkcí, jež přetrvala až do moderní doby.

Během 19. století se vyskytovala na území Botswany velice rozvrstvená společnost, ve které vůdci ovládali ekonomické zdroje, půdu, práci i dobytek, čímž se jim otevřela cesta k získání ohromného majetku. Takto se formovala první vrstva elit pocházející výhradně a pouze z kmenů Tswana. Předkoloniální systém kladl důraz na kontrolu prostých občanů a nevolníků, na kterou navazoval rovněž koloniální systém. Ten kooperoval s elitou kmene Tswana v značně se překrývajících zájmech (Good, 1992: 69 - 71).

První politické strany, které vznikaly ještě na území protektorátu, reprezentovaly bečuánský lid: Bechuanland Protectorate Federal Party (BFPF) a Bechuanland People's Party (BPP). Politický program BPP obsahoval požadavky radikálních a sociálních reforem, vyhnání bílých osadníků, novou ryze africkou konstituci, která měla kombinovat odsouzení rasismu a britského kolonialismu. Rok 1960 sice neznamenal pro Botswanu ještě získání nezávislosti, přinesl však významný krok v podobě získání nové konstituce.

Ta přinesla do výkonných rad (Executive Council) oficiální i neoficiální členy; legislativní orgán (Legislative Council) byl složen z oficiálních, volených a nominovaných členů; a Africkou radu (African Council) reprezentovali oficiální, nominovaní i zvolení členové a představitelé 8 hlavních kmenů Tswana (Sillery, 1974: 155).

Rok 1962 byl ve znamení vzniku Bechuanland Democratic Party (BDP), strany Seretse Khama a dalších měšťanských nacionalistů. Tato vládní strana měla monopol na politický aparát a veškeré zdroje především díky široké podpoře správních orgánů (Good, 1992: 72-73). BDP měla silný potenciál strany venkovského lidu, farmářů, majitelů dobytka a pastevců. Právě chov dobytka byl jedním z hlavních odvětví obživy obyvatelů Botswany. V období po získání nezávislosti došlo k velkému rozvoji tohoto sektoru, který tvořil 15 až 20 % celkové tržby exportu (Molutsi, Holm, 1990: 324). BDP byla umírněnou a profesionální stranou středních tříd, která rovněž potlačila veškeré snahy BPP. Všechny strany, které se na území Botswany vyskytovaly (BDP, BPP, BNF) byly ustanovené na primární loajalitě kmenové příslušnosti (Molutsi, Holm, 1990: 333).

V roce 1965 se konaly svobodné, rovné a přímé volby, kterými Botswana splnila jednu z nutných Dahlových podmínek. Jednoznačné vítězství BDP bylo patrné ze zisku 28 křesel z celkového možného počtu 31. Zbylá křesla obsadila BPP. Prvním ministerským předsedou Národního shromáždění (National Assembly) se stal Seretse Khama (Sillery, 1974: 185). Program BDP deklaroval především prioritní snahu získání nezávislosti země, kterou Botswana získala dne 30. září 1966 (Good, 1992: 73).

Konstituce z roku 1966 znamenala ustavení vlády Botswany, která sestávala z prezidenta, viceprezidenta, kabinetu a parlamentu (Sillery, 1974: 185). S vytvořením nové konstituce začal vzrůstat i ekonomický rozvoj. Sláva BDP, vyhlídka stabilní vlády a prohlášení o ekonomické politice, která slibovala pokračující spolupráci se sousedními obchodními partnery, v jejichž zájmu bylo vybudovat příhodné podmínky pro výhodné prostředí investic, byly pozitivními vyhlídkami do budoucnosti země, které podporovaly výrazný rozvoj nacionalismu na území Botswany.

II. Praktická část

7. Faktory důležité při procesu demokratizace

V průběhu druhé poloviny 20. století došlo ke zdvojnásobení počtu demokracií na celém světě. Africký kontinent nebyl v tomto případě výjimkou a i Afrika se stala součástí demokratizačních pokusů, které však ve většině případů selhaly. V této práci jsme se primárně drželi výzkumu zemí Botswany a Nigérie, na něž nyní aplikujeme 7 faktorů. Ty byly vytvořeny na základě naší hypotézy, ve které se domníváme, že právě tyto faktory sehrály největší roli při procesu demokratizace v těchto konkrétních zemích. Potvrzení, či vyvrácení hypotézy by mělo být podloženo historickými fakty i faktografickými údaji a mělo by být jasně zřetelné z pracovní tabulky, která byla vytvořena čistě z ilustračních důvodů. V této tabulce je Botswaně a Nigérii přidělováno u každého faktoru kladné či záporné znaménko. Při hodnocení, zda ten či onen faktor měl kladný/záporný vliv, vycházíme z nastudovaných materiálů a snažíme se o co nejobektivnější posudek, přičemž jsme si vědomi, jak může být toto hodnocení zkreslené. Přesto se domníváme, že pro naši studii je tato ilustrační tabulka dostačující a reflektuje naši hypotézu.

Při hledání faktorů, jež ovlivňují proces demokratizace, jsme se drželi linie Roberta Dahla, jež vymezil politické a socioekonomické faktory, které hrají při procesu konsolidace demokracie roli. Mezi tyto faktory autor zahrnul: (1) legitimitu demokratického režimu; (2) politické vedení; (3) politickou kulturu; (4) sociální strukturu a socioekonomický rozvoj; (4) socioekonomickou nerovnost; (5) růst populace; (6) občanskou společnost; (7) stát a společnost; (8) politické instituce; (9) strany a stranický systém; (10) volební systém; (11) konstituční systém; (12) legislativy a soudy; (13) etnické a regionální konflikty; (14) decentralizaci; (15) armádu; (16) mezinárodní faktory a (17) konsolidaci demokracie (Diamond, Linz, Lipset, 1995: 9 – 57).

Protože jakékoli zobecňování je velice riskantní, o to více, zkoumáme – li africké země, které jsou velice specifické, vybrali jsme 7 konkrétních faktorů, o kterých se domníváme, že hrály právě v případech konsolidace demokracie v Nigérii a v Botswaně největší roli. Tyto faktory budeme konkretizovat na obě země v určitém časovém období. Mezi ně patří: (1) geopolitické aspekty, mezi něž řadíme (1. a) výskyt nerostného bohatství, (1. b) velikost území a (1. c) počet obyvatel; (2) občanskou společnost, zde se

zaměříme především na (2. a) etnickou strukturu obyvatel, (2. b) korupci a (2. c) tvorbu elit; a poslední faktorem, jenž ve výčtu Roberta Dahla absentuje, my se ale domníváme, že proces demokratizace ovlivnil, jsou (3) důsledky kolonialismu, jenž ovlivnily (3. a) ekonomickou závislost a (3. b) územní roztržitost. Pro snadnější orientaci přinášíme schéma vytvořené na míru Botswaně a Nigérii.

Faktory ovlivňující proces demokratizace v Nigérii a Botswaně

- 1 Geopolitické aspekty
 1. a Nerostné bohatství
 1. b Územní rozsah a počet obyvatel
- 2 Občanská společnost
 2. a Etnická struktura
 2. b Tvorba elit
 2. c Korupce
- 3 Důsledky kolonialismu
 3. a Ekonomická závislost
 3. b Územní roztržitost

7. 1. Geopolitické aspekty

7. 1. 1. Nerostné bohatství Botswany a Nigérie

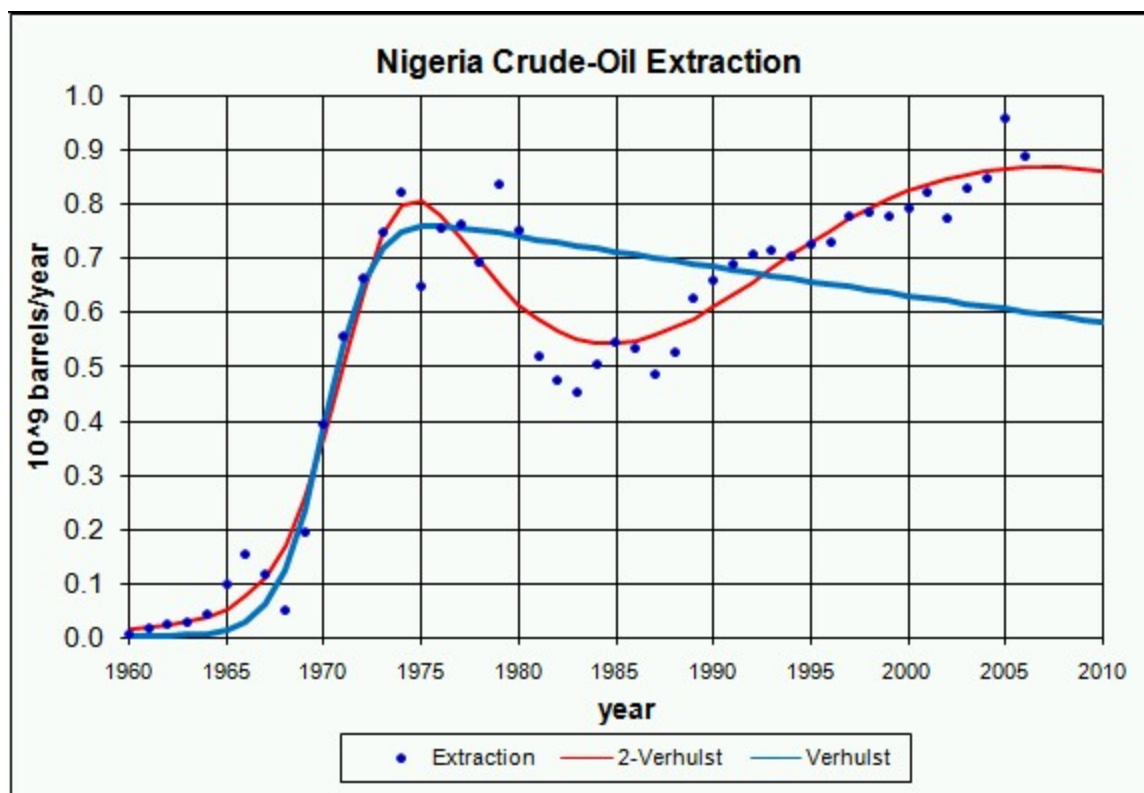
Botswana i Nigérie jsou považovány za jedny z afrických zemí, které skýtají bohatá naleziště nerostných surovin. Ve většině případů kolonizovaných afrických zemí to byl jeden z hlavních důvodů jejich záboru. V případě Nigérie jsou to četná naleziště ropy a zemního plynu především v jihovýchodní části země, území Botswany zase skýtá diamantové doly, v nichž se těží jedny z nejkvalitnějších diamantů na světě. Protože se budeme snažit posoudit, zda nerostné bohatství mělo vliv na konsolidaci demokracie, je žádoucí se do tohoto tématu ponořit hlouběji a prozkoumat, do jaké míry byla ekonomika vybraných států závislá na nerostném bohatství. Tuto hypotézu budeme stavět na teorii Seymoura Lipseta, jenž potvrzuje kontinuitu mezi socioekonomickým vývojem a demokracií ve svém článku *Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy* (1959). Podle autora rostou vedle rozšíření střední třídy i tendence k vytváření lepšího vztahu mezi státem a společností, která si osvojuje hesla tolerance, důvěry a efektivnosti. Současně se přirozeně vzdaluje extrémistická politika, nepotismus a korupce. S růstem gramotnosti a kvalitnějším vzděláním roste v občanech zájem o participaci v politickém životě. Socioekonomický vývoj je tedy jedním z předpokladů, který je závislý mj. na výskytu nerostných surovin, jenž značí ekonomický potenciál země (Říchová, Kunc, 1994: 14).

Páteří nigerijské ekonomiky je již od prvního nálezů ropy v roce 1958 ropný průmysl. Doposud se ropa těží výlučně u pobřeží v 6 jižních státech federace. Ropná naleziště měla ale v historii Nigérie i negativní přínos. V roce 1967 vyhlásil vojenský guvernér východu Odumegwu Ojukwu nezávislý stát Biafra. Hlavním motivem byla vedle četných pogromů proti příslušníkům kmene Igbo i obrovská naleziště ropy. Vyhlášení nezávislé republiky bylo prohlášeno ústřední vládou za ilegální a do Biafry byla vyslána vojenská armáda. To následně vyvolalo občanskou válku i především kvůli tomu, že si většina představitelů státu uvědomovala, že odtržením "ropného státu" dojde rovněž k odstřížení financí plynoucích z ropného průmyslu do státní pokladny. Občanská válka byla potlačena až v roce 1970. Do té doby došlo k četným ztrátám na životech, především obyvatel kmene Igbo, jenž osidloval jihovýchodní část Nigérie. Ekonomika země byla

občanskou válkou značně otřesena.

Tradiční orientace nigerijských vlád na ropný sektor přinesl ale i jiné velké komplikace. Když na začátku 80. let zkolaboval trh s ropou, zhroutilo se i nigerijské hospodářství. V roce 1983 se zdálo, že je ekonomika země na pokraji kolapsu. Ropná krize měla obrovský ekonomický dopad, během kterého došlo k 4 násobnému zvýšení cen veškerých výrobků a potravin. Podobná situace se opakovala i s příchodem druhé ropné krize, kdy v roce 1979 zaznamenala Nigérie další ekonomický otřes. Situaci v zemi měl uklidnit nově ustavený prezidentský systém (Sisk, Reynolds, 1998: 55). Na obrázku 6 je patrná bilance těžby ropy v Nigérii od roku 1960, kdy se stala země nezávislou. V první dekádě můžeme vidět značný nárůst těžby ropy. Naopak v období po ropných krizích přišel vždy rapidní pokles.

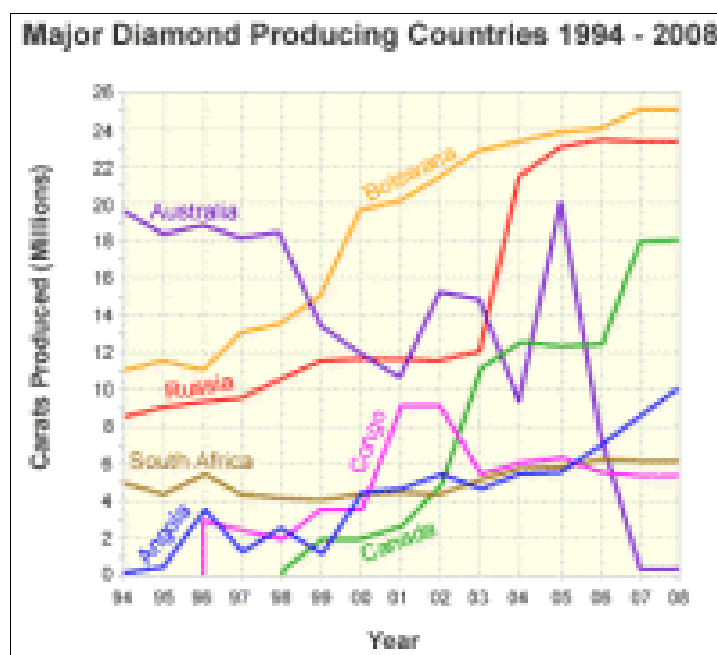
Obrázek 6: Bilance těžby ropy v Nigérii

Pramen: <http://www.roperld.com/science/minerals/NigeriaOil.jpg> (20. 7. 2010)

Botswana se stejně jako Nigérie řadí k jedné z nejbohatších afrických zemí. V roce 1967 dal nález několika diamantů na území Botswany podnět k dalšímu průzkumu území, na kterém byly v následujících letech objeveny 3 hlavní kimberlitové diamantové sopouchy (Orapa, Jwaneng a Lethakane). Země vytvořila kvalitní zázemí pro těžbu diamantů, vybudovala elektrárnu uprostřed nehostinné pouště pro zásobování diamantového dolu a města. V době, kdy byla na území Botswany objevena naleziště a diamantový obchod se začínal rozvíjet, docházelo současně ke stabilizování pluralitní demokracie (Dunning, 2008: 260). Od získání nezávislosti si vláda Botswany zachovává v těžebních firmách značný, zpravidla 50 %, podíl. Všechny diamantové doly v Botswaně jsou provozovány společností Debswana Diamond Company Ltd., ve které má stejný 50 % podíl botswanská vláda a jihoafrická společnost De Beers.⁴ Obrázek 7 zobrazuje vývoj těžby diamantů v letech 1994 až 2008. Tento graf se týká období, kdy Botswana získala značnou dominanci v těžbě diamantů.

Obrázek 7: Hlavní producenti diamantů v letech 1994 až 2008

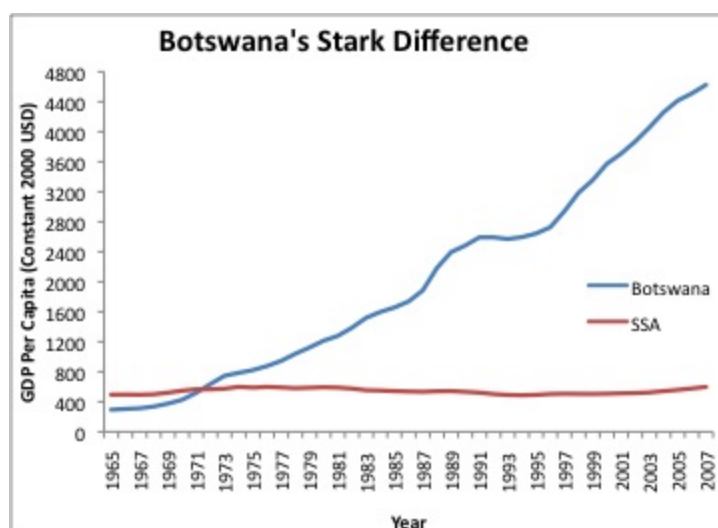

Pramen: <http://geology.com/articles/gem-diamond-map/> (21. 7. 2010)

⁴ <http://www.debswana.com> (13. 7. 2010)

Legitimita demokratického systému je prohlubována ruku v ruce se stabilnějším ekonomickým nárůstem. V případě Nigérie a Botswany těžily obě tyto země z celosvětově žádaných přírodních zdrojů. Nigérie zaznamenala v letech 1966 až 1992 téměř čtyřnásobný nárůst HDP (Diamond, Linz, Lipset, 1995: 13). Potýkala se však s přílišnou vazbou ekonomiky na ropné zdroje, které ji spolu s příchodem ropných krizí srazily k zemi. Botswana byla v období po získání nezávislosti v roce 1966 druhou nejchudší zemí na světě (Edge, 1998: 343). Od tohoto roku se však vývoj Botswany rapidně změnil a Botswana se zařadila v následujících letech mezi země s nejrychleji rostoucím HDP na světě (Harvey a Lewis In Good, 1992: 74). Mezi roky 1966 a 1991 zaznamenala Botswana především díky těžbě diamantů nejvyšší průměrný nárůst HDP na světě 6,1 % (viz obrázek 8).⁵ Botswaně výrazně pomohl i fakt, že na rozdíl od jiných zemí dokázala přitáhnout pozornost zahraniční pomoci. Ta však v Dahlově výčtu mezinárodních faktorů, jenž mohou mít pozitivní efekt na proces demokratizace, absentuje (Diamond, Linz, Lipset, 1995: 48). My se ale přesto domníváme, že v Botswaně sehrála patřičnou roli. Mezinárodní pomoc si země zasloužila především díky objevu nalezišť cínu, mědi a diamantů (Sillery, 1974: 164). V roce 1966, kdy získala nezávislost získala téměř 40 % státních půjček od zahraničních vlád, které měly stabilizovat zásoby a měly sloužit ke splacení veřejného dluhu (Molutsi, Holm, 1990: 324, Good, 1992: 75).

Obrázek 8: Porovnání růstu HDP subsaharské Afriky a Botswany

Pramen: <http://www.thefreemanonline.org/wp-content/uploads/2010/03/Botswana-graph.jpg> (20. 7. 2010)

5 HDP Botswany vzrostlo z 660 USD na hlavu v roce 1966 na více než 3 000 USD v roce 1991. Dostupné online na: <http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/botswana/1001418/> (14. 7. 2010)

Historická zkušenost dokládá, že přílišná závislost Nigérie na ropných zdrojích táhla zemi směrem dolů, než aby ji napomáhala v rozvoji a konsolidaci demokracie. Bylo to způsobeno především přílišnou závislostí na ropném průmyslu, jenž byl poznamenán výraznými celosvětovými krizemi. Záporný vliv měl rovněž neustálý vliv a kontrola bývalých koloniálních velmocí, jenž si udržovaly patřičné podíly na těžbě nerostných surovin. Botswaně naopak těžba diamantů v leccěms usnadnila cestu. Velkou výhrou byl pro Botswanu fakt, že těžbu a vývoz diamantů neohrozila žádná krize. Rovněž si dokázala botswanská vláda udržet 50 % podíl ve všech továrnách, z nichž plynuly dostatečné finance do státní pokladny.

Demokratizační proces není přímo závislý na ekonomických podmínkách zemí, ve kterých je ustaven. Výskyt nerostného bohatství na území demokratizované země však může mít patrný vliv na prosperující ekonomiku, jenž má za následek přísun financí do státní pokladny jedině v případě, že má vláda patřičný podíl v těžebním odvětví. Tento fakt se ale stává důležitým při procesu konsolidace demokracie, nikoliv při jejím vzniku. Tato domněnka je patrná na příkladu Botswany. Ta se v době, kdy získala nezávislost a zavedla demokratické principy, nacházela mezi zeměmi jako je Indie, Costa Rica, Mauricius, Trinidad a Tobago, ve kterých demokracie prosperovala, přestože to byly země velice chudé (Diamond, Linz, Lipset, 1995, s. 24). Na základě tohoto příkladu, se tedy můžeme domnívat, že dobré ekonomické podmínky nejsou vstupním předpokladem pro vznik demokracie, přestože tak částečně popíráme teorii Seymoura Lipseta. Důležitost ekonomické prosperity země závislé na nerostných surovinách naopak roste v procesu konsolidace demokracie. V případě Nigérie je patrné, že přílišná orientace ekonomiky na 1 průmysl je velice riskantní. Nigérie tato závislost na ropném sektoru uvedla při celosvětových ropných krizích do ekonomické krize země, která naopak demokratizační proces zcela přerušila.

Máme – li posoudit, zda mělo nerostné bohatství kladný, či záporný vliv na existenci a konsolidaci demokracie, z faktografických údajů a historické zkušenosti je jednoznačně patrné, že v případě Botswany měla vliv kladný. V Nigérii je situace o něco složitější. I přestože země skýtá bohatá naleziště ropy a zemního plynu, v minulosti pro zemi znamenala přílišná vazba nigerijské ekonomiky na toto odvětví spíše komplikace v podobě konfliktů, válek a separatistických tendencí. Proto jsme zvolili v této kolonce neutrální znaménko.

7. 1. 2. Územní rozsah a počet obyvatel

Je obecně platné, že ustavení jakéhokoli politického režimu na daném území souvisí s jeho rozlohou a počtem obyvatel. Nyní tedy prozkoumáme geografické a demografické odlišnosti obou zkoumaných zemí Botswany a Nigérie. Z důvodu špatně dostupných záznamů o počtu obyvatel a hustotě zalidnění z 60. let 20. století, kdy docházelo k demokratickým procesům, si vystačíme s údaji posledního desetiletí, které budou sloužit pouze orientačně. Vzhledem k tomu, že se nejedná o komparaci v řádu tisíců obyvatel, nýbrž desítek miliónů v počtu obyvatel a v řádů desítek v hustotě zalidnění, hodnotíme tyto zdroje pro náš výzkum jako dostačující.

Vnitrozemský stát Botswana se nachází v jižní části Afriky a sousedí se 4 státy, z nichž největší vliv měla tradičně Jihoafrická republika, která Botswanu využívala jako zásobárnu levné pracovní síly i jako výhodnou spojnici mezi Namibií a Jižní Afrikou. Nigérie se rozprostírá v západní části Afriky u pobřeží Guinejského zálivu. Ačkoli se může na první pohled zdát, že geografická poloha nemá význam na demokratizační proces, na příkladu etnicky rozmanité Nigérie si ukážeme, že to tak zcela není pravda. Etnická rozdílnost Nigérie má hluboké kořeny v historii, kdy přes území Nigérie vedla migrační stezka, podél které se usazovaly rozličné etnické skupiny. Porovnáme - li geografickou polohu Nigérie a poměrně izolované Botswany, která se nachází na jihu Afriky, dojdeme k logickému vysvětlení výrazně homogenního státu. Tyto podmínky ale detailněji rozebereme v podkapitole zkoumající etnické složení obou zemí.

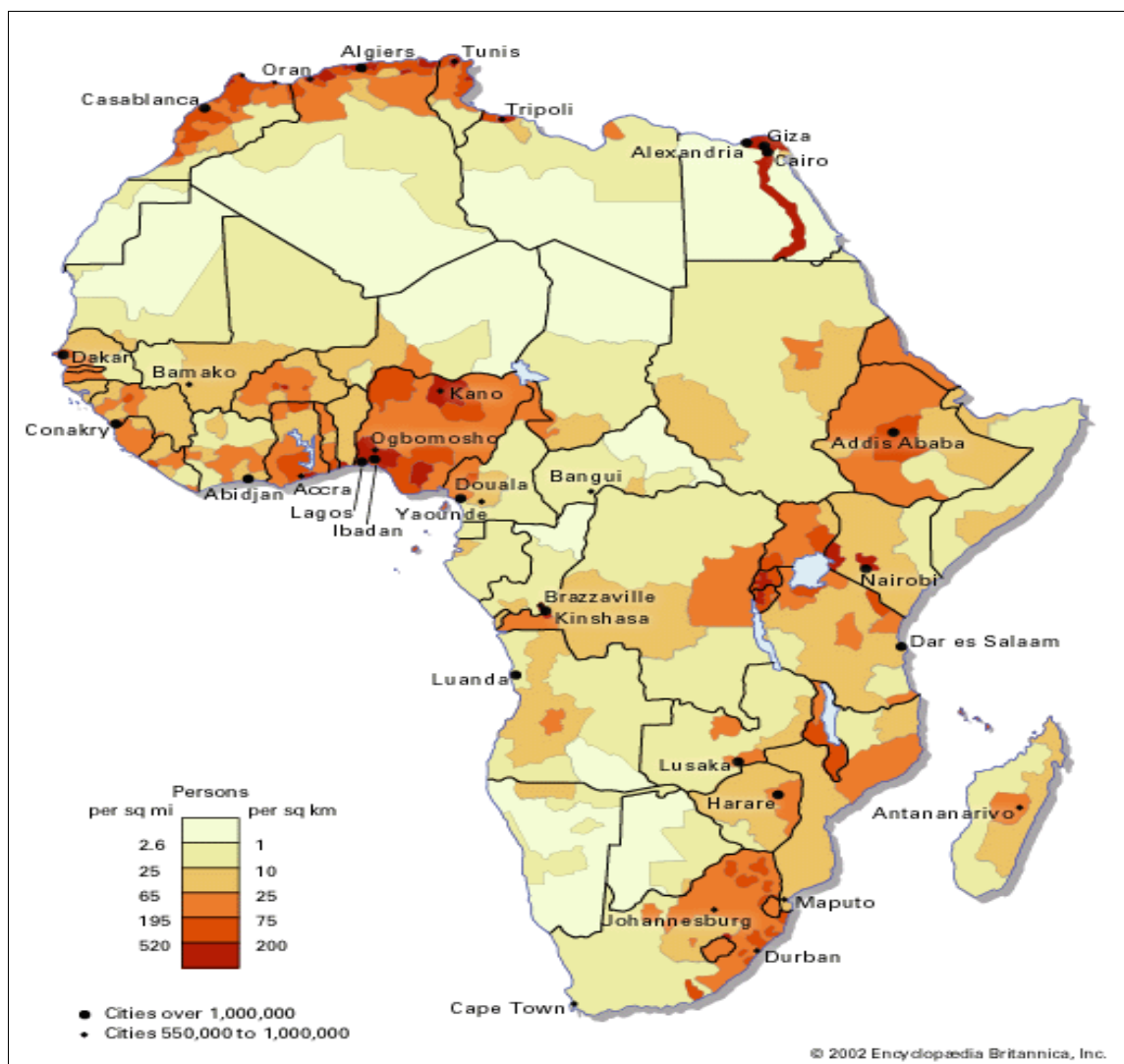
Velice často je přehlížen problém rapidního nárůstu populace, který zabraňuje konsolidování a upevňování demokracie (Diamond, Linz, Lipset, 1995: 26). Nigérie je s více než 150 milióny obyvateli nejlidnatější zemí Afriky a osmou nejlidnatější zemí na světě. Její roční přírůstek obyvatel se v posledních letech pohyboval kolem 3 až 3,5 %, což by podle predikcí znamenalo, že by se počet obyvatel během 20 až 25 let zdvojnásobil, což není moc pozitivní vyhlídkou do budoucnosti vzhledem k již tak početnému obyvatelstvu. V roce 2009 však tento nárůst klesl a těsně se blížil 2 %.⁶ Téměř dvojnásobnou rozlohu Nigérie, přes 920 tisíc kilometrů čtverečních, obývá tedy skoro 100 násobný počet obyvatel Botswany. Ten se přibližuje k necelým 2 miliónům, čímž se země řadí na 146. místo podle počtu obyvatel států v roce 2009.⁷ Porovnáme – li tedy zcela orientačně velikost území obou států a hustotu obyvatel na obrázku 9, je zcela patrné, že i přestože je

6 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html> (20. 7. 2010)

7 Tamtéž

ilustrační obrázek z roku 2002, že Nigérie svojí územní rozlohou a především hustotou zalidnění Botswanu několikanásobně převyšuje a zcela jistě tomu tak bylo i v minulosti.

Obrázek 9: Hustota zalidnění v Africe

Pramen: <http://media-2.web.britannica.com/eb-media/24/71724-004-2743B5E9.gif> (20. 7. 2010)

Posuzujeme – li, jakou roli hraje při procesu demokratizace velikost území, musíme souhlasit s všeobecně platnou definicí, že ustavení jakéhokoli režimu je obecně snazší na malém území s nižším počtem obyvatel. Na základě této teze tedy považujeme malý počet obyvatel Botswany, na sice poměrně velkém, ale neobydleném území, za kladný faktor při procesu demokratizace. Naopak rozsáhlé území Nigérie s velice vysokou mírou hustoty zalidnění za faktor záporný.

7. 2. Občanská společnost

7. 2. 1. Etnická struktura

Národní jednota je podle Dankwarta Rustowa jedinou podmínkou existence demokracie (Říchová, Kunc, 1994: 19). Na rozdíl od evropských zemí se země Afriky dostaly do etapy vytváření samostatných států podstatně dříve, než mohl být tento proces rozvinut. Navíc byly jejich hranice určeny koloniálními velmocemi bez ohledu na etnickou příslušnost, což vedlo ke sjednocení zcela odlišných etnik do 1 státního útvaru. Podle Roberta Dahla může občanská společnost respektující pluralismus a diverzitu monitorovat a limitovat státní moc a zároveň povzbuzovat politickou účast. Vedle toho akcentuje Robert Putnam nutnou existenci „občanské komunity“, která demokracii upevní. Tato „občanská komunita“ pracuje mnohem uceleněji, když je homogenní (Diamond, Linz, Lipset, 1995, s. 31). Pro potvrzení této korelace nyní prozkoumejme etnické složení Nigérie a Botswany a jeho kořeny v historickém vývoji.

Nigérie se oproti Botswaně potýkala s velkou etnickou roztržičností, která byla způsobena spojením velkého množství etnických skupin do jednoho státu v době získání nezávislosti. Naopak etnická homogenita je nesmírnou výhodou poměrně málo osídlené země Botswany, ve které patří 80 až 90 % obyvatel země k jednomu z 8 hlavních kmenů Tswana, členů bantuské jazykové rodiny.⁸ Další výhodou Botswany oproti Nigérie je výskyt pouze křesťanského a animistického náboženství. Tento aspekt zaručuje Botswaně absenci náboženských i etnických válek, jenž komplikují konsolidaci demokracie v případě Nigérie, na jejímž území se vyskytuje muslimské, křesťanské a v neposlední řadě i animistické náboženství.

K tomu, abychom porozuměli Nigérii a jejímu politickému vývoji, je nutné porozumět obrazu odlišných kmenů, z nichž nigerijská populace pochází. Tato etnická rozmanitost je v případě nigerijského obyvatelstva zdrojem trvalého napětí. Přes území Nigérie vedla v hluboké minulosti migrační stezka, což má za následek vysoký počet odlišných etnik, která se postupně usazovala v Guinejském zálivu a kolem řek Niger a Benue. Toto území, které bylo osídleno více než 250 různými etniky, bylo v roce 1960 spojeno do jednoho státu.⁹ Jediným možným řešením soužití rozdílných kmenů na tak

8 <http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/botswana/1001418/> (14. 7. 2010)

9 Ústava Nigérie z roku 1960 dostupná online na: http://www.worldstatesmen.org/nigeria_const1960.pdf (20.7. 2010)

rozsáhlém území bylo vytvoření federace. Podle Arenda Lijpharta je obecně platné, že federace je metodou, která nabízí autonomii různorodým skupinám ve společnosti (Lijphart, 1984: 28). V roce 1954 rozdělila Nigerijské federace zemi do 3 autonomních států zhruba odpovídající územím obývaným hlavními kmenovými skupinami, z nichž každý měl vlastní národní shromáždění a vlastní vládu. Byla to: Severní provincie, kterou obývala asi polovina obyvatelstva federace, většinou příslušníci národnosti Hausů; s hlavním městem Kaduna; Západní provincie, ve které žili Jorubové, s hlavním městem Ibadan a Východní provincie, kterou obývali převážně Igbové, s hlavním městem Enugu (Diamond, 1983: 473 - 474). Jorubové a Igbové patří k nejvyvinutějším národnostem celé Afriky naproti zaostalým Hausům, kteří žijí v severní části země ve feudalismu. V případě Nigérie se spolu s etnickou rozmanitostí¹⁰ vyskytuje rovněž problém náboženské diference jednotlivých etnik. Mezi hlavní rivaly patří již tradičně muslimský sever a animistický a křesťanský jih. Muslimové jsou v zemi zastoupení 50%, Křesťané se dělí o 50% s tradičním náboženstvím, které vyznává na 10% Nigerijců.¹¹ Právě zaostalejší sever, ve kterém byly ženy zbaveny veškerých práv, brzdil zavedení všeobecného vzdělání a povoloval jen muslimské náboženské školy. Zároveň byl upřednostňován před ostatními oblastmi, ať už kvůli početní převaze, nebo téměř dvou třetinovému územnímu rozsahu.

Právě tato etnická roztříštěnost Nigérie vedla k vysokému počtu konfliktů, jež pustošily zemi a zpomalovaly celkový politický vývoj. Tradiční rivalitu způsobovala rozdílná kultura, jazyky, ale i vyspělost kmenů. Mezi nejpokročilejší provincie Nigérie patří západní část země, kterou obývají převážně Jorubové. Ti jsou křesťané a animisté a jejich kmenové zřízení je poměrně demokratické. Jorubové si volili své náčelníky radami stařešinů a na rozdíl od severních náčelníků neměli ekonomickou moc nad svými poddanými. Samuel Huntington, který se rovněž domnívá, že se politické systémy s demokratickými charakteristikami nevyskytují výhradně v moderní době, uvádí západní část Nigérie jako jeden z mnoha příkladů oblastí světa, ve kterých převládají na úrovni vesnice demokratické politické instituce od nepaměti (Huntington, 1991).

Etnická roztříštěnost Nigérie byla patrná především v tvorbě politických stran a následně v samotných volbách. Podíváme – li se na volby prvního nezávislého Federálního parlamentu v roce 1964, hlavní roli hrály 3 dominantní politické strany: Northern Peoples Congress (NPC), Action Group (AG) a National Council of Nigeria and the Cameroons (NCNC). Ani jedna z výše zmíněných stran však nereprezentovala pravicovou, středovou

10 Hausa a Fulani 29%, Joruba 21%, Igbo (Ibo) 18%, Ijaw 10%, Kanuri 4%, Ibibi 3.5%, Tiv 2.5%

11 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html> (10. 7. 2010)

či levicovou politiku, nýbrž jednotlivé etnické skupiny, na než byly zaměřené i předvolební politické kampaně. Tyto volby se nesly ve znamení otevřených sporů a vítězství přinesly stranám zastupující sever. Pasivní volební právo bylo 21 let. Výjimku tvořil však muslimský sever, kde nemohli volit ženy (Collis, 1970: 108).

Nyní, když jsme se podívali na problém etnicky roztržštěné Nigérie, prozkoumáme historické aspekty etnického vývoje populace Botswany. V britském protektorátu Bečuánsko se vyskytovalo na 38 kmenů, z nichž 8 souhrně nazývaných Tswana: Barolong, Bakwena, Bangwaketse, Balete, Bakgatla, Batlokwa, Bankwato a Batawana, si bylo blízkých kulturně, historicky i jazykově. Jejich dialekty byly vzájemně srozumitelné a hromadně nazývány jako jazyk Setswana. Tyto kmemy tvořily 18 % celkové populace a 6 z nich obývalo území v blízkosti hlavního města Gaborone, které se nachází na jihovýchodě země a jen 15 kilometrů od hranic s Jihoafrickou republikou¹².

Domněnka, že dnešní Botswana je monoetnická, vychází z doby 30. let 20. století, kdy byla nastavena v britském protektorátu diskriminační politika majoritních kmenů 8 hlavními, ale minoritními, kmemy rodu Tswana. Přestože tvořily ostatní kmemy většinu, byl jim zabráněn přístup do náčelnických institucí, stálá účast v House of Chiefs a práva na vlastnictví půdy (Nyati – Ramahobo, 2009). Cílem představitelů země, od získání její nezávislosti v roce 1966, bylo sjednotit zemi v monoetnický stát s jedním jazykem a kulturou. Otázka, který kmen bude tím dominantním, neměla mnoho možných odpovědí. Kmen Tswana převzal na další desetiletí tuto dominantní roli, přestože jeho obyvatelstvo tvořilo minoritní část společnosti a zbylé kmemy obývající území Botswany se musely přizpůsobit. S diskriminační politikou se potýkal nejprve britský protektorát Bečuánsko, od roku 1966 pak samostatná země Botswana. Oficiálním jazykem byla sice anglický jazyk, jako druhý oficiální jazyk používaly úředníci jazyk Setswana. Obyvatelé země, kteří nepatřili mezi upřednostňované kmemy rodu Tswana, využívali spíše angličtiny, než jazyka, který byl blízký jen pro velice malou část obyvatelstva. Majorita byla rovněž znevýhodněna ve školách, kde se povinně vyučoval jazyk Setswana a i veškeré zkoušky probíhaly v tomto jazyce. Tím docházelo k neustálému znevýhodňování ostatních etnik, jenž měly možnost se s výukou jazyka Setswana setkat až v prvních letech výuky. Školy, které nepatřily pod kmemy Tswana, trpěly nedostatkem vzdělaných učitelů a procento žáků, kteří školu nedokončili, bylo mnohonásobně vyšší, než – li tomu bylo u škol, které spadaly pod kmen Tswana. Diskriminace majoritních etnických skupin dosáhla takové míry, že

12 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html> (10. 7. 2010)

nastaveným systémem voleb do House of Chiefs byla velice znevýhodněna v účasti na politice. 8 členů bylo zvoleno ex-officio. Každý byl představitelem jednoho z 8 hlavních kmenů Tswana, 4 členové byli zvoleni ze zastupitelů vůdců ze 4 bývalých korunních zemí a 3 poslední byli zvoleni bez ohledu na kmenovou příslušnost (Nyati – Ramahobo, 2009).

Celkový počet obyvatel Botswany, kteří nejsou z kmene Tswana je odhadován na 60% obyvatel. Přesto má kmen Tswana územní sílu, která brání ostatním kmenům vlastnit půdu. Mezi další privilegium kmene Tswana patří i to, že mohou rozhodnout o přesídlení ostatních kmenů na jiné místo bez jakékoli konzultace. Dominance Tswana byla patrná i v médiích, jež se stala prostředkem posílení kontroly. Jazyk Setswana byl jediným lokálním jazykem médií. V zemi rovněž vládla cenzura, která odstraňovala sekce pro občany z ostatních kmenů (Nyati – Ramahobo, 2009).

I přestože byla v Botswaně homogenní společnost vybudována poněkud umělým způsobem a můžeme debatovat o tom, zda tento princip byl demokratický, což ale není primárním předmětem našeho výzkumu, můžeme s klidným svědomím posoudit homogenitu Botswany za kladný faktor. Na základě historických údajů o rozsáhlém počtu etnických konfliktů a separatistických tendencích, které otřásaly Nigérií, je na snadě přisoudit Nigérii záporné znaménko v kolonce etnická homogenita, kterou v žádném období své existence nesplňovala.

7. 2. 2. Tvorba elit

V úvodu jsme vyslovili hypotézu, podle níž se domníváme, že jedním z možných faktorů, jež ovlivňují úspěšný proces konsolidace demokracie, je existence silných elit, které tento proces podporují. Tuto tezi podporuje i Ted Dunning ve své *práci Crude Democracy*, jež se domnívá, že ke konsolidaci demokracie dojde právě tehdy, když má tato kohezivní elita soukromé zájmy. Mezi tyto soukromé zájmy uvádí na příkladu Botswany právě chov dobytka, který tvořil vedle těžby diamantů téměř 80 % ohromného zemědělského příjmu, ve kterém pracovalo na 70 % obyvatelstva. Ve své práci rovněž používá termín, který vytvořili autoři Robinsons a Parsons tzv- “beefocracy” . Tak nazývali elitu botswany, jež získala značnou dominanci právě v chovu dobytka (Dunning, 2008: 262). Podívejme se nyní na vývoj elit v obou zkoumaných zemích o něco podrobněji.

Tradiční strukturalizace tříd a třídního vývoje byla od momentu, kdy Británie otevřela Nigérii cestu demokratické soutěži v roce 1951, ostře rozdělena na severní a jižní část Nigérie. V tuto chvíli se otevřela rovněž cesta pro nárůst elit, jenž odvozovaly svou sílu z politické moci. V tradičně muslimské severní části Nigérie, obývanou Fulany, bylo určeno získání elitního postavení narozením do aristokratické rodiny. Lidé této aristokratické vrstvy se nazývali tzv. emíry. Jejich tradiční izolovanost od západního světa znamenala značnou stabilitu struktury moci a privilegií, kterou Britové využívali po více než půl století. Cesta k nezávislosti země ale donutila severní Fulany přizpůsobit se západnímu trendu vzdělání a ekonomické modernizaci, čímž vznikla elita nová (Diamond, 1983: 461 - 63). Tato elita se posléze stala nástrojem budoucí moderní politické strany severu (NPC), která získala v pozdějších letech dominantní postavení. Elity se vytvářely v závislosti na jednotlivé regiony, největší vliv měl ale tradičně sever, jenž udržoval dobré a úzké vztahy s představiteli britské koloniální nadvlády.

Vývoj Botswany byl ve znamení slabších národně osvobozeneckých sil, jenž se formovaly teprve v první polovině 60. let. K získání nezávislosti vedla dlouhá cesta vývoje národně osvobozeneckých sil. Tradiční moc si udržovali ve svých rukou vůdci kmene Tswana, kteří na území dnešní Botswany vládli až do poloviny 50. let (Molutsi, Holm, 1990: 323). Konkurence mezi královskými a vůdcovskými elitami se vyskytovala již v dřívějších společnostech kmenů Tswana. Teprve až období dekolonizace znamenalo postupné rozšíření na pluralitní společnost (Good, 1992: 86). Ta však stále udržovala jakýsi archetyp nadřazenosti kmenů Tswana a jejich vůdců, což bylo patrné v politickém i sociálním životě. Diskriminující fakta může patřit i významná podpora jazyka Setswana a jeho výuky ve školách. Veškeré mediální zprávy byly rovněž vedle angličtiny i v jazyce Setswana.

Budeme – li komparovat elity v Botswaně a Nigérii, je jednoznačné, že Botswana si udržela tradiční elitu, která získala postupem času politický monopol. I přestože tato elita byla vytvořena uměle, v procesu demokratizace sehrála kladnou roli. Mezi světlejší okamžiky botswanské historie patří důležitost vládní ochrany Seretse Khama, jenž zabránila občanské válce, ke které se situace v Botswaně po získání nezávislosti velice chýlila (Fearon, Laitin, 2005: 2). Nigérie rovněž vytvořila široké zázemí pro tvorbu elit. V jejím případě ale působil negativně fakt, že tyto elity vzájemně nekooperovaly z důvodů rozdílné etnické příslušnosti a náboženského vyznání.

7. 2. 3. Korupce

Jednou z největších hrozeb při ustavování demokratického systému je korupce. Ta je v autoritářských systémech mnohem lépe maskovatelná. Dojde – li k odhalení korupce v africkém demokratickém systému, pro politické vedení je jednodušší delegitimovat celý systém, nežli obvinít 1 politickou stranu (Diamond, Linz, Lipset, 1995: 11).

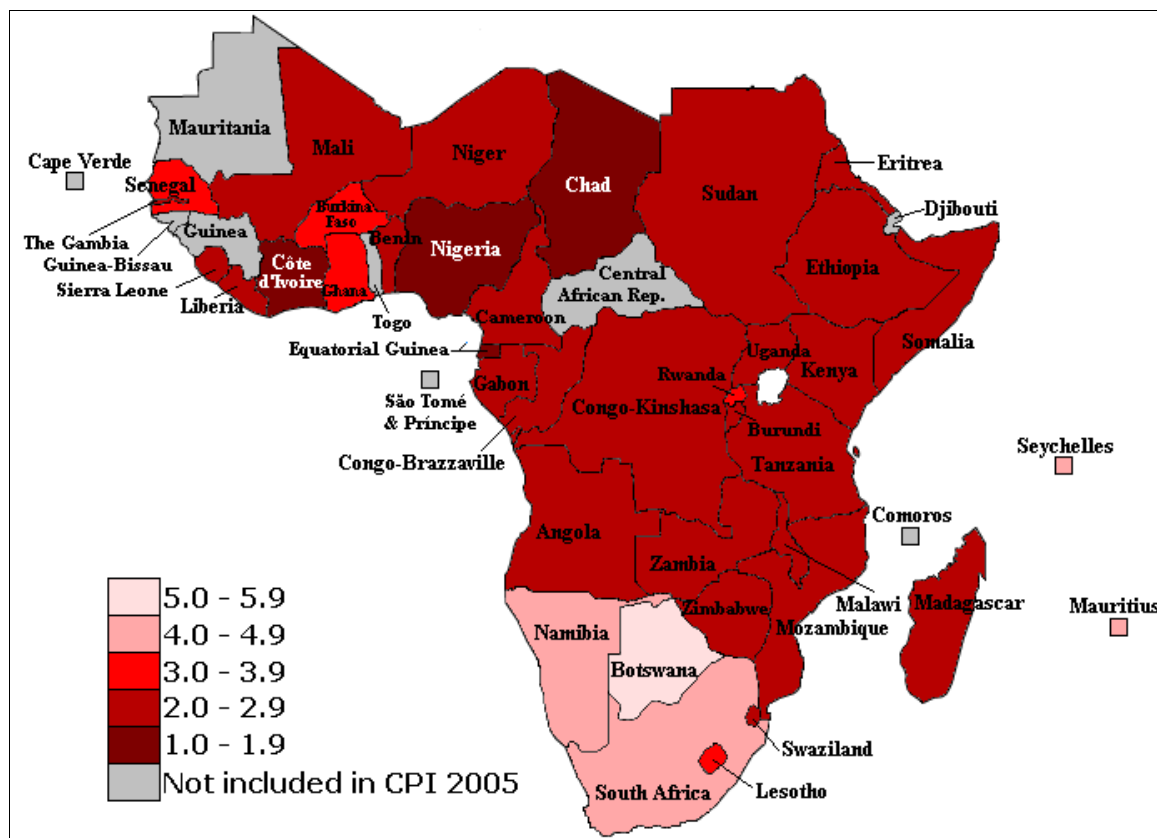
Po získání nezávislosti v roce 1960 byla korupce v Nigérii považována za zcela běžnou. Dá se říct, že je dokonce v určitém smyslu součástí místní kultury. Korupce a klientelismus jsou hluboce zakořeněnými tradicemi v podvědomí Nigerijců. Darování malého daru za určité služby je pro Nigerijce samozřejmostí. V moderní době se z tohoto tradičního kroku stal dobrý zvyk, který je dodržován valnou většinou. Nigerijci si rovněž váží a udržují tradiční rodinné vztahy. Tyto tradice jsou tak silné, že lidé spíše podvedou autoritu, nežli by porušili rodinné tradice (Collis, 1970: 182 - 186). Tento fakt podložený historickou zkušeností samotného autora Collise by vysvětloval tolik rozšířenou korupci ve vývoji nigerijského státu, která zapříčinila řadu konfliktů a ořesů jednotlivých částí země. Široká politická korupce se spolu s volebními podvody a násilím podílela i na pádu Druhé republiky, za kterou je označováno v Nigérii období mezi lety 1979 – 1983 (Diamond, Linz, Lipset, 1995: 16).

Naopak v případě Botswany je v porovnání s Nigérií korupce značně nižší. Podle Larryho Diamonda je toto výjimečné postavení Botswany týkající se výskytu korupce v zemi především díky efektivním strukturám kontroly, které zahrnuje nezávislé pozorování. Tato kontrola byla zajištěná zejména propojením elity kmenů Tswana a britské koloniální nadvlády (Good, 1992: 76 – 84). Botswana je tedy jednou z výjimek afrických zemí, jež si tradičně udržuje míru korupce velice nízko. Podle světového žebříčku z roku 2010 se Botswana řadí na 36. místo z celkových 180 zemí. Indexem 5,8 se řadí vedle Malty a Porto Rica. Oproti tomu se Nigérie nachází s indexem 2,7 na 121. místě.¹³ Toho hodnocení je vloženo čistě jen pro orientační účely, stejně jako obrázek 10 zobrazující index korupce v Africe v roce 2005.

Je tedy evidentní, že problém korupce je v případě Nigérie zakořeněn v hluboké minulosti a během vývoje země znamenal mnoho komplikací a dokonce byl i jednou z možných příčin pádu Druhé republiky. Naopak odbouráním a širokou kontrolou Botswany bylo docíleno snížení míry korupce na minimum, čímž se Botswana řadí mezi výjimky na africkém kontinentu.

13 http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009 (20. 7. 2010)

Obrázek 10: Index korupce v Africe v roce 2005

Pramen: http://africanelections.tripod.com/cpi_2005.html (21. 7. 2010)

7. 3. Důsledky kolonialismu

Nahlížíme – li na problém utváření politické společnosti obou zemí v širším kontextu dějinného vývoje, africký kontinent byl poznamenán dlouhým obdobím kolonialismu. Ten měl za následek 2 podstatné jevy, jenž ovlivnily budoucnost nově vzniklých afrických států. V první řadě to bylo vytvoření ekonomické i politické závislosti na koloniálních impériích, který výrazně brzdil proces formování společenských tříd a jejich zájmů. Druhým aspektem bylo rozparcelování nových území, které vedlo k rozdělení jednotlivých etnik do různých států a naopak necitlivému spojení rozdílných etnik do jednoho státu.

Politická kultura v sobě zahrnuje jedny z rozhodujících hodnot a přesvědčení vedoucí ke stabilní demokracii (Diamond, Linz, Lipset, 1995:19). K tomu, aby mohla být politická kultura dostatečně rozvinutá, je nutné svobodné politické prostředí. Podívejme se tedy, v jakém prostředí v historii vyrůstala politická kultura Nigérie a Botswany.

7. 3. 1. Ekonomická závislost

Z Afrických národů se během 20. století staly otroci koloniálního systému imperialismu. Koloniemi se v období rozdělování Afriky evropskými mocnostmi stávaly země, jichž se Velká Británie zmocnila vojenskou expanzí, nebo které získala koupí či na základě dohody s jinou velmocí. V čele jejich správy stáli guvernéri. Velká Británie viděla v západní Africe spolehlivou oblast pro investování, proto se zaměřila především na zintenzivnění aktivity důlních společností. Kolonie se tedy tímto dostávaly do stále větší ekonomické závislosti na monopolních společnostech ovládající jak těžbu, v případě Nigérie cínu, tak zejména obchodu. Zejména těžba barevných a vzácných kovů a jejich vyvážení do metropolí znamenaly drancování a trvalé ochuzování afrického kontinentu ve prospěch imperialistických zemí. Celková hospodářská zaostalost způsobená britskou nadvládou naprosté většiny afrických kolonií se odrážela ve velmi nízkém hrubém domácím produktu. Jak Nigérie, tak Botswana dosahovaly v době kolonialismu vedle dalších 16 afrických zemí hrubého domácího produktu na obyvatele v rozpětí 51 až 100 amerických dolarů (Lacina, 1987: 119). Sice bylo dosaženo zvýšení výkupu exportních zemědělských produktů, jejich ceny ale byly stejně jako ceny dováženého průmyslového zboží nadiktovány z monopolních společností. Tím se neustále zmenšoval prostor pro podnikání africké národní buržoazie, jež utrpěla zejména v období světové hospodářské krize. Pro Afriku znamenala kolonizace strukturální deformace ekonomik jednotlivých zemí a na sklonku koloniální éry byla Afrika nejzaostalejší a nejzávislejší oblastí světa.

Tato ekonomická provázanost kolonií a koloniálních impérií se zachovala i po vyhlášení nezávislosti afrických států. Africká inteligence se snažila čelit tomuto poklesu vlivu afrického obyvatelstva vytvářením politických organizací, které se domáhaly politických a hospodářských reforem. V roce 1920 byl založen Národní kongres Britské západní Afriky, ve kterém byli zástupci všech britských kolonií. Emancipace afrického obyvatelstva nepřicházela jen z ekonomického prostředí, nýbrž docházelo k vytváření spolků afrických studentů, kteří se snažili získat co největší možné výhody pro etnické menšiny, o které se opírali. Nigerijské hnutí mládeže patřilo mezi jedny z nejvýznamnějších. Cílem tohoto hnutí, které bylo založeno v roce 1934 v Lagosu, bylo sjednotit nigerijské obyvatelstvo proti koloniální nadvládě (Lacina, 1987: 100). Zájmy monopolistických kruhů totiž nesledovaly hospodářské a kulturní zájmy afrického obyvatelstva, nýbrž šlo převážně o zajištění rozvoje infrastruktury, která usnadní vývoz surovin a zejména nerostného bohatství.

Bývalé metropole si snažily udržet co možná největší míru vlivu na nové samostatné státy, jež se musely potýkat s dědictvím zaostalosti ekonomického a sociálního vývoje. V případě Nigérie to bylo patrné především snahou britských společností získat část nigerijských podnikatelů na svou stranu. Elity z řad podnikatelů byly jmenovány na posty vysokých úředníků nebo ředitelů. Získáním nezávislosti se Nigérie vydala po demokratické cestě. Ačkoli byla na Západě široce rozšířena myšlenka, že by se Nigérie mohla stát jednou z parlamentních demokracií, potýkala se od své nezávislosti s ohromnými strukturálními obtížemi. Zrušení koloniálního statutu a získání samostatnosti bylo podníceno podpisem celé řady diskriminačních dohod, čímž si Britové vytvořili předpoklady možného zasahování do politického i hospodářského vývoje Nigérie. Velký vliv britské politiky byl patrný z určitého nátlaku na vznik demokracie v Nigérii. Faktem, který byl ale opomenut, byla rozsáhlá nevzdělanost místního obyvatelstva (a jeho nezáměr).

Botswana byla jedním z britských protektorátů, kterému však Velká Británie nevěnovala takovou pozornost jako ostatním koloniím. Přesto byla jejich vzájemná provázanost vytvořena již v historii. Kořeny sahají až do období búrských válek, kdy vůdce dominantní skupiny Batswanů¹⁴ Khama III. požádal britskou vládu, aby vzala jejich půdu pod britskou ochranu. Botswana se ale mnohem více potýkala se závislostí na Jižní Africe, se kterou sousedí na západní straně státu. Botswana, do roku 1966 tedy území nesoucí název Protektorát Bečuánsko, znamenala pro Jižní Afriku především rezervu levné pracovní síly. Jižní Afrika se zpočátku snažila udržet si s Botswanou vřelé vztahy, to se však nepodařilo a postupem času se komunikace mezi oběma zeměmi stále více zhoršovala (Hulec, 1997: 249). V roce 1979 přiměla Jihoafrická republika Botswanu k vytvoření celní unie. Tímto krokem Botswana souhlasila se „zákonným pronikáním jihoafrického zboží na své trhy a jejím celkovým ovládnutím. (Lacina, 1987: 779 – 780).

V zájmu Jihoafrické republiky bylo vytvořit určitou politickou a ekonomickou závislost s Botswanou, která pro JAR znamenala příliv levné pracovní síly i výhodné spojení se středem Afriky. Prezident Botswany Seretse Khama ve svém inauguračním projevu uvedl: „Věříme, že s Jihoafrickou republikou můžeme koexistovat, aniž bychom obětovali národní zájmy či naše základní principy. Netajíme se přitom našim pohrdáním apartheidem.“ (cit. In Lacina, 1987: 781). Otázka postoje vlády Botswany k přílišné

14 Dynastie Tswanů se stala během 13. a 14. století skupinou s narůstajícím vlivem. Tswanové se postupem času rozdělili do dvou hlavních skupin: Tswany žijící v Jižní Africe a Batswany, obývající dnešní území Botswany. Společným jazykem byl jazyk Setswana. Dostupné online na: <http://www.democracyweb.org/accountability/botswana.php> (12. 7. 2010)

závislosti na Jihoafrické republice byla reflektována v Národním rozvojovém plánu 1970 - 1975. V zájmu obou zemí bylo tuto závislost přetransformovat do vzájemného vztahu, který by byl prospěšný pro obě země (Sillery, 1974: 190). Vliv Jihoafrické republiky (JAR) na politický vývoj Botswany je patrný z historického vývoje, kdy JAR velice úzce propojil politický i ekonomický vývoj obou zemí. Botswana je členem South African Customs Union (SACU) a hlavní část příjmu země tedy získává z obchodu, které vedou skrze Jižní Afriku, nebo jsou uzavřeny přímo s ní (Keller, Picard, 1989: 209).

Teprve v poválečném období přichází spolu s krizí koloniálního systému i velice pozvolný rozvoj výroby domácích surovin především zemědělského původu, jenž měly zabezpečit nejnnutnější potřeby afrického obyvatelstva. Deformace afrického národního hospodářství znamenala na většině místech Afriky absenci moderního průmyslu a naopak převahu průmyslu těžebního a lehkého. Britské hospodářské zájmy byly motivovány především zájmy politickými. V roce 1945 vznikla Západoafrická rada řízená tajemníkem ministerstva kolonií, která nahradila zrušené britské ministerstvo pro západní Afriku. Západoafrická rada byla tvořena guvernéry Zlatého pobřeží, Nigérie, Sierry Leone a Gambie a stala se poradním orgánem ministra kolonií. Britská vláda se snažila využívat hospodářské závislosti západní Afriky na metropoli a zároveň se snažila tlumit kritiku Afričanů za zanedbávání rozvoje jejich zemí. Ve snaze získat část africké buržoazie na stranu kolonizátorů podporovali vzdělávání kolonizátory privilegovaných vrstev společnosti a poskytovali jim možnost studia na evropských univerzitách.

V období mezi lety 1946 až 1955 bylo do podnikání v britské západní a východní Africe vložena na 300 miliónů liber, z čehož bylo 100 až 120 miliónů liber investováno do soukromých hospodářských podniků. Narůstal i počet investic ze Švédska, Kanady i Švýcarska. (Lacina, 1987: 236 – 239). I přes patrné snahy západních investic, byli ale téměř všechny africké kolonie v předvečer osvobození bez průmyslu a prakticky i bez možnosti výroby základních výrobních prostředků. V závislosti na ekonomickém rozvoji se vyvíjela i sociální struktura obyvatelstva, která se v případě Afriky řadila na poslední místo v procentu městského obyvatelstva (Lacina, 1987. 120).

Posuzujeme – li vliv koloniálních velmocí z pohledu ekonomické závislosti, měli bychom brát v potaz, že nedostatečně rozvinutí infrastruktury je dlouhodobě brzdou významnějšího růstu nigerijské ekonomiky. Naopak nezájem o protektorát Bečuánsko nechal zemi svévolnému vývoji, v němž dosáhla úspěšného procesu demokratizace. Protože se ale domníváme, že váha těchto faktorů není srovnatelná s těmi předešlými, nebudeme tyto faktory posuzovat jako relevantní.

7. 3. 2. Územní rozdělení

Negativně se po roce 1960 projevovala skutečnost, že hranice afrických kolonií byly v 19. století vytyčeny bez jakéhokoli ohledu na přirozené etnické a národnostní poměry. Obdobně negativně působila i skutečnost, že do počátku 60. let nebyl v subsaharské Africe dovršen proces formování národů, což ovlivnilo i vývoj vztahů mezi příslušníky rozdílných národnostních a etnických skupin v rámci existujících státních útvarů. Vzestupná vlna nacionalismu, jež přišla právě na počátku 60. let, však umožnila nahradit nadvládu zahraničních kolonialistů africkou buržoazií.

Britové záměrně udržovali roztržičnost země a posilovali separatistické tendence některých náčelníků a politiků. V případě Nigérie bylo v jejich zájmu udržovat a rozdmýhávat napětí mezi jednotlivými částmi, čehož využívaly k udržení své dominance a získání patřičné podpory k zachování kolonialistického statutu země. Konflikty mezi jednotlivými částmi společnosti vyvolávali rovněž podporou pouze privilegované vrstvy společnosti, kterou byla v případě Nigérie Hausové a Fulani, obývající se severní část země.

Představa stabilní demokracie v multietnické společnosti je provázána skepticismem. Z historických faktů je tedy patrné, že vliv koloniálních velmocí na formování státních hranic měl v případě Nigérie negativní následky, Botswany se tato problematika netýkala.

Závěr

Jak bylo již uvedeno, v centru pozornosti této práce leží 2 africké státy Botswana a Nigérie. Na první, ale i na druhý, pohled tolik rozdílné země, které ale měly jedno společné – obě se vydaly demokratickou cestou. Stejnou demokratickou cestou, kterou absolvovaly země v odlišných zemských šířkách a nadmořských výškách v průběhu 19. a 20. století. Veškeré tyto demokratické pokusy monitoroval Samuel Huntington, jehož vypracované studie mapující postupné demokratizační procesy ve 3 vlnách jsme se drželi při historickém rozboru obou zemí. Ten se zdál být zpočátku jen okrajovou částí práce. Postupným bádáním se ale ukázalo, že africké státy byly v moderní době ovlivněny právě těmito zpočátku pro čtenáře nedůležitými událostmi.

Všechny státy, které se vydaly na cestu demokratizace, začínaly na jedné startovní čáře. Promíne – li nám akademická půda tuto sportovní metaforu, dovolíme si jednotlivým zemím v tomto závodě přisoudit těžká břemena v nejrůznějších podobách např. historického dědictví, nízké míry gramotnosti či etnické roztržitosti. Existuje široký rozptyl nejrůznějších teorií, které se snaží vymezit vstupní předpoklady existence demokracie. Počet kritérií je mnohdy velice rozsáhlý. To je zaviněno přílišným zobecňováním těchto teorií a snahou o jejich možnou aplikaci na různorodé země světa. Protože primárním cílem této studie nebylo vytvořit podobný seznam vstupních kritérií procesu demokratizace afrických zemí, ani obsáhnout a vysvětlit neméně složitý proces demokratizace, nýbrž snažit se, co nejužěji specifikovat tuto hypotézu na 2 zkoumané subjekty, je náš seznam vytvořený na základě vstupních informací značně útlejší. Domníváme se totiž, že při objektivním posuzování, je tato specifická více než žádoucí, o to více, týká – li se afrických zemí.

V úvodu práce byla vyřčena hypotéza, na základě které se domníváme, že proces demokratizace Botswany byl úspěšný díky šťastné kombinaci specifických faktorů, jenž v případě Nigérie sehrály negativní úlohu. K posouzení této domněnky jsme se dobrali detailnějším zkoumáním faktorů v praktické části studie, kterou jsme kvůli větší přehlednosti rozdělili do jednotlivých podkapitol. Na konci každé této podkapitoly jsme učinili krátké shrnutí a vyhodnotili, zda se domníváme, zda faktor sehrál v procesu demokratizace v Botswaně a Nigérii pozitivní či negativní úlohu. V některých příkladech jsme došli k závěru, že i přestože faktory původně měly spíše pozitivní roli, vzhledem k okolnostem, které nastaly, se tato role přílišnými komplikacemi anulovala. Proto jsme se

rozhodli přiřadit neutrální znaménko. V jednom případě jsme došli k závěru, že faktor vycházející z koloniálního dědictví, kterým je ekonomická závislost, neměl patričný vliv na proces demokratizace, proto jsme jej do finálního souhrnu nezapočítali. Pro větší přehlednost byla vytvořena pracovní tabulka, do které jsme na základě získaných informací tato znaménka dosadili, a ze které by měla být vizuálně patrná výhoda Botswany. Nyní se podívejme k jakým výsledkům jsme se dobrali. Ty se po té budeme snažit podložit jednotlivými teoriemi předních tranzitologů.

Jako první jsme zkoumali geopolitické aspekty, mezi které jsme zahrnuli (a) nerostné bohatství a (b) územní rozsah a počet obyvatel. Botswana i Nigérie jsou celosvětově proslulé svým nerostným bohatstvím. V případě Nigérie jsou to obrovská naleziště ropy a zemního plynu v Guinejském zálivu, Botswana si tradičně drží přední místa na žebříčku zemí těžících diamanty. Své privilegium potvrzuje i tím, že diamanty z Botswany patří mezi jedny z nejkvalitnějších na světě, což přirozeně zvyšuje jejich poptávku. Na první pohled by se tedy zdálo, že by obě země mohly získat ve výsledném posouzení role faktorů kladný bod. Situace se ale komplikuje, nahlédneme – li do nedávné historie, která transparentně ukazuje, nakolik nerostné bohatství Nigérii zkomplikovalo cestu. V první řadě to byly separatistické tendence jihovýchodního území, jenž byly jedním z motivů, které vyvolaly pád První republiky a následnou občanskou válku v letech 1967 až 1970. Druhým, neméně důležitým bodem, byla přílišná orientace nigerijské ekonomiky na těžbu ropy. Ta zapříčinila ekonomický kolaps po 2 světových ropných krizích, jenž se během několika let v kombinaci s ostatními faktory podílel na pádu Druhé republiky.

Nerostné bohatství Botswany jsme na základě výše uvedených informací ohodnotili kladně. V případě Nigérie jsme se přiklonili k hodnocení neutrálnímu. Nigérie sice nerostným bohatstvím oplývala, nicméně jí kvůli rozličným důvodům způsobil spíše přítěž..

Na základě obecně platné teorie, že ustanovení jakéhokoli politického režimu koreluje s velikostí území a počtem obyvatel, jsme se rozhodli tuto souvislost prozkoumat. Vzhledem ke zcela markantním číselným rozdílům v rozsahu území a počtu obyvatel jsme jednoznačně rozhodli považovat tento faktor v případě Botswany za kladný. V Nigérii mělo rozsáhlé území s velkým počtem obyvatel negativní vliv.

V dalším okruhu, který jsme nazvali občanská společnost, jsme testovali, jak proces demokratizace ovlivnila etnická rozmanitost. K tomu jsme použili teorii Dankwarta Rustowa, jenž navrhuje jakékoliv další faktory a soustřeďuje se právě a jen na národní jednotu. Pokusili jsme se nastínit etnickou roztržičnost Nigérie, která vyplynula především

z historie země a klíčové momenty, kvůli nimž se situace v Nigérii znovu komplikovala. Naopak situace v Botswaně se na první pohled zdála být o poznání klidnější. Většina literatury nabízela popis společnosti v Botswaně jako nadmíru homogenní, ve které tvoří 80 až 90 % občanů příslušníky kmene Tswana. Až teprve článek *Minority Tribes in Botswana: the Politics of Recognition* autorky Lydie Nyati – Ramahobo přinesl poněkud odlišný pohled na tuto problematiku. Botswana dosáhla této homogenní společnosti nikoliv přirozeným vývojem, nýbrž nadmíru umělým a mnohdy i nemorálním způsobem. Negativní daň úspěšného procesu demokratizace musela společnost zaplatit v podobě rozsáhlé diskriminace majoritních etnik minoritním kmenem Tswana. Bohužel není vzhledem k rozsahu práce místo na hlubší prostudování tohoto tématu, ačkoli by si ji tato problematika jistě zasloužila. Zcela jednoznačně tedy v Botswaně (i přes výše uvedenou problematiku) považujeme tento faktor za kladný. To potvrzuje i Andrew Reynolds, který se domnívá, že Botswana je jediným příkladem africké země, kde vydržela pluralitní demokracie a to především díky neobvyklé homogenitě populace, jejíž většinu zaujímá kmen Tswana (Reynolds, 1999: 270). Nigérie opět získala kvůli etnické roztržitosti vedoucí k politické nestabilitě a četným konfliktům záporné hodnocení. Jedním z důvodů pádu První i Druhé nigerijské republiky byla nedostatečná kvalita vůdců. Ti měli zpravidla velice malé zkušenosti s demokratickou integritou a nedostatek potřebné virtú. Podle Larryho Diamonda je nemožné toto tyto aspekty chování získat z tak rozporuplné společnosti, jaká se v Nigérii nacházela (Olugbade, 1992: 311). Hlavním důvodem ztroskotání 2 pokusů o demokracii v Nigérii byl problém politické soutěže. Politické strany v První republice byly velice úzce vázány na region jak politickým programem, tak orientací. Prudká a násilná soutěž mezi těmito politickými stranami měla velký podíl na pádu První nigerijské republiky (Olugbade, 1992: 303).

Tvorba elit byla dalším posuzovaným faktorem, ve kterém opět dominovala Botswana a kladný bod získala především díky dominanci a tolik důležité spolupráci kmene Tswana s koloniální velmocí. I přestože jsme výše uvedli, že tato dominance nemusí být považována za zcela demokratickou, v celkovém procesu demokratizace země sehrála kladnou roli. Autor Kenneth Good ve svém článku *Interpreting the Exceptionality of Botswana* pokládá za důležitý prvek při procesu demokratizace Botswany úspěšné promíchání tradičních a moderních elementů a nabídku řady svobodných a smysluplných politických možností. Podle jeho slov dosáhla Botswana rapidního růstu stability od získání nezávislosti v roce 1966 především díky podpůrným vzájemným vztahům mezi otevřeným trhem a systémem demokracie elit (Good, 1992: 69). V Nigérii byl tento proces

poněkud zkomplikován již negativně hodnocenou etnickou roztržitostí, tudíž udělujeme opět a znovu negativní hodnocení.

Výrazným faktorem, jenž v původní syrové kostře práce absentoval, je korupce. Postupným studiem se však ukázalo, že tento faktor sehrál mnohem významnější roli, než se původně očekávalo. Zkoumáním nigerijské historie i tradičních zvyků místních obyvatel jsme dospěli k závěru, ve kterém považujeme korupci za určitou součást nigerijské kultury, jenž nelze jednoduše odstranit během několika let. Právě korupce v Nigérii měla negativní vliv na proces demokratizace. Botswana se zdá být opět tím světlým státem Afriky, který si s korupcí dokázal poradit, čímž si získal v naší tabulce kladné hodnocení.

V poslední části výzkumu jsme se zaměřili na důsledky kolonialismu, které měly primární vliv na celý následující vývoj obou zemí, který byl markantnější především v případě Nigérie, Botswana si nevysloužila zdaleka takovou pozornost. Jak bylo již dříve zmíněno, týkalo se to zejména vytvoření ekonomické závislosti a rozparcelování koloniálních území, jenž v budoucnu vedlo v případě Nigérie k etnickým konfliktům. Ve výsledném hodnocení jsme se nakonec z důvodu nedostatečného vlivu ekonomické závislosti na proces demokratizace rozhodli tento faktor vynechat. Naopak územní rozdělení mělo patřičný vliv na spojení rozdílných etnik v jednom státu, což následně vedlo k četným konfliktům. Botswana opět dostává kladné hodnocení, neboť se jí problém spojení různorodých etnik do jednoho státu netýkal.

Vzhledem k tomu, že většina faktorů spolu nedílně souvisela, jako například územní rozdělení s následnými etnickými konflikty, pohybovali jsme se mnohdy v začarovaném kruhu, jenž primárně pramenil z koloniální nadvlády. I přesto je na světě poněkud troufalá interpretace potvrzení hypotézy, že právě vybrané faktory sehrály v procesu demokratizace v případě Botswany kladnou, v případě Nigérie zápornou roli.

Tabulka 2: Hodnocení faktorů, jenž ovlivnily proces demokratizace v Botswaně a Nigérii

	BOTSWANA	NIGÉRIE
Nerostné bohatství	+	0
Územní rozsah a počet obyvatel	+	-
Etnická struktura	+	-
Význam elit	+	-
Korupce	+	-
Ekonomická závislost	xxx	xxx
Územní rozdělení	+	-

Autor: Tereza Kolářová, 21. 7. 2010

I přestože je z tabulky opticky patrné, že Botswana ve většině polích získala kladné hodnocení, neradi bychom docílili toho, abychom země jednoznačně rozdělili na „bílou“ a „černou“. V případě Botswany sehrála velký vliv určitá šťastná kombinace jednotlivých faktorů. Neodborně tedy můžeme Botswanu označit na africké poměry za tzv. „dítě štěstěny“. Nutno podotknout, že při primární selekci faktorů jsme nepředpokládali v tak markantní výsledek, ve kterém Botswana získala všechna kladná ohodnocení.

Nikterak se neopovažujeme tento nadmíru složitý proces zlehčovat. V zásadě ale můžeme prvotně určenou hypotézu týkající se faktorů, jenž sehrály hlavní roli v procesu demokratizace Botswany a Nigérii, prohlásit za platnou. Přičemž jsme si ale dostatečně vědomi, že k úspěšnosti tohoto procesu nestačí splnit tyto faktory, nýbrž je nutné je navést správným směrem, jak tomu bylo v případě Botswany, ve které se tohoto aktu chopil jakkoli nedemokraticky dominantní kmen Tswana.

Zdroje

Knížní publikace:

ARAT, Z. A. (1991). *Democracy and Human Rights in Developing Countries*. Boulder & London: Lynne Rienner.

BRATTON, M., VAN DE WALLE, N. (1997). *Democratic experiments in Africa: regime transitions in comparative perspective*

DAHL, R. (2001). *O demokracii*. Praha: Portal

DAHL, R. (1995). *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing.

COLLIS, R. (1970). *Nigeria in Conflict*, London: Secker and Warburg

COWEN, M., LAAKSO, L. (2002). *Multi – Party Elections in Africa*, Oxford: James Currey

CHAZAN, N., MORTIMER, R., RAVENHILL, J., ROTCHILD, D. (1988). *Politics and Society in Contemporary Africa*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner

DIAMOND, L. (1988). *Democracy in Developing Countries*, Boulder: Lynne Rienner.

DIAMOND, L. LINZ, J. J., LIPSET, S. M. (1995). *Politics in Developing Countries: Comparing Experiences with Democracy*. Boulder: Lynne Rienner.

DUNNING, T. (2008). *Crude democracy: Natural Resource Wealth And Political Regimes*, Cambridge: Cambridge University Press, 978-0-511-45542-1 (e-book)

DVOŘÁKOVÁ, V., KUNC, J. (1994). *O přechodech k demokracii*. Praha: Sociologické nakladatelství

EDGE, W. A. (1998). *Botswana: Politics and Society*, Van Schaik Publishers

FALOLA, T. , HEATON, M. M (2008). *A History of Nigeria*. Cambridge University Press

KELLER, E. J., PICCARD, L. A. (1989). *South Africa in Southern Africa: Domestic Change and International Conflict*, Boulder & London: Lynne Rienner.

LACINA, K. a kolektiv (1987). *Dějiny Afriky*. Praha: Svoboda.

LINZ, J. (2000). *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, Boulder & London: Lynne Rienner.

HULEC, O. (1997). *Dějiny Jižní Afriky*, Praha: Lidové Noviny

HUNTINGTON, S. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. London: University of Oklahoma Press.

HAYNES, J. (2001). *Democracy in the Developing World: Africa, Asia, Latin America and the Middle East*, Cambridge: Polity Press.

PLECHANOVÁ, B.- FIDLER, J. (1997). *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941- 1995*. Praha: I. S. E

REYNOLDS, Andrew (1999). *Electoral systems and democratization in Southern Africa*. Oxford: Oxford University Press

SILLERY, A. (1974). *Botswana: A Short Political History*, London: Methuen

Články:

BRATTON, M. (1997). *Democratic Experiments in Africa, Regime Transitions in Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press

BURNELL, P. (2005). *Democratization*. In Peter Burnell, Vicky Randall (eds.) *Politics in the Developing World*. Oxford University Press

COWEN, M., LAAKSO, L. (1960). *Multi – Party Elections in Africa*, Oxford: James Currey; New York : Palgrave, c2002.

DIAMOND, L. (1982). *Cleavage, Conflict, and Anxiety in the Second Nigerian Republic*, Cambridge University Press, In: *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 20. No. 4, str. 626 - 668

DIAMOND, L. (1983). *Class, Ethnicity, and the Democratic State: Nigeria, 1950 – 1966*. Vanderbilt University, str. 457 – 489

DIAMOND, L. (1987). *Class Formation in the Swolen African State*, Cambridge University Press, In: *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 25, No. 4, str. 567 - 596

DINNEVA, G. E., TSEGAYE, A. (2004). *Constructing a Cardinal Measure of Democratic Debelopment in a Transition Polity: The Nigerian Example*, In *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 37, No. 2, str. 347 – 373

FEARON, J., LAITIN, D. (2005). *Botswana*, Stanford University

GOOD, K. (1992). *Interpreting the Exceptionality of Botswana*. Cambridge University Press, In: *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 30. No. 1, str. 69 - 95

HUNTINGTON, S. (1984). *Will More Countries Become Democratic? Political Science, Quarterly,*

JOSEPH, R. (1999). *State, Conflict and Democracy in Africa*. in (eds) *State, Conflict and Democracy in Africa*. Boulder: Lynne Rienner str. 3-14.

MOLUTSI, P. P., HOLM, J. D. (1990). *Developing Democracy When Civil Society Is Weak: The Case of Botswana*. Oxford University Press on behalf of The Royal African Society, In: *African Affairs*, Vol. 89. No. 356, str. 323 – 340

NYATI – RAMAHOBO, L. (2009). *Minority Tribes in Botswana: the Politics of Recognition.*

OLUGBADE, K. (1992). *The Nigerian State and the Quest for a Stable Polity*, published by Ph.D. Program In: Political Science of the City University of New York, in *Comparative Politics*, Vol. 24. No. 3, str. 293 – 316

REILLY, B. (2001). *Democracy in divided societies: electoral engineering for conflict management.* Cambridge: Cambridge University Press

ROOSE,R.- SHIN,D.M. (2001). Democratization Backwards: The Problem of Third-World Democracies. *British Journal of Political Science.* No.31.

SISK, T., REYNOLDS, A. (1998). *Elections and Conflict Management in Africa.* Washington: United States Institute of Peace Press.

Prameny:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html> (10. 7. 2010)

<http://www.democracyweb.org/accountability/botswana.php> (12. 7. 2010)

http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009 (20. 7. 2010)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html> (20. 7. 2010)

<http://freedomhouse.org/template.cfm?page=359> (20. 7. 2010)

<http://freedomhouse.org/template.cfm?page=359> (20. 7. 2010)

<http://www.roperland.com/minerals/NigeriaOil.jpg> (20. 7. 2010)

<http://geology.com/articles/gem-diamond-map/> (21. 7. 2010)

<http://www.thefreemanonline.org/wp-content/uploads/2010/03/Botswana-graph.jpg> (20. 7. 2010)

<http://media-2.web.britannica.com/eb-media/24/71724-004-2743B5E9.jpg> (20. 7. 2010)

http://africanelections.tripod.com/cpi_2005.html (21. 7, 2010)